

PARTEA a III-a

XI. UCRAINA – SUPRAVIEȚUIRE PRIN EUROPENIZARE

NICOLAE ȚÎBRIGAN*

Introducere

Capitolul examinează drumul lung și dramatic al Ucrainei către integrarea europeană, argumentând că europenizarea a evoluat de la o *alegere strategică* la un mod general de *supraviețuire națională*. Bazându-se pe analize istorice, geopolitice și instituționale, studiul urmărește alinierea treptată a Ucrainei la Uniunea Europeană de la obținerea independenței din 1991 până la deschiderea formală a negocierilor de aderare în 2024, cu accent deosebit pe impactul transformator al agresiunii rusești din 2014 și al invaziei sale la scară largă din 2022.

Studiul situează parcursul european al Ucrainei în cadrul dezbaterilor teoretice mai ample privind extinderea UE, puterea normativă și integrarea bazată pe securitate, abordând în același timp critic perspectivele realiste, constructiviste și instituționaliste. El demonstrează că războiul de agresiune al Rusiei a accelerat reformele interne, a consolidat sprijinul public pentru aderarea la UE și a remodelat politica de extindere a UE dintr-un proces tehnocratic într-un instrument geopolitic. Analizând reformele instituționale, mobilizarea societală și condiționalitatea externă, articolul arată cum integrarea europeană a Ucrainei a devenit inseparabilă de chestiunile de suveranitate, democrație și securitate regională. Constatările sale principale arată că Ucraina reprezintă un caz paradigmatic de integrare aflată sub amenințare existențială, cu im-

* Cercetător științific gradul al III-lea dr. la Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I. C. Brătianu” al Academiei Române, București, România; ntibrigan@gmail.com.

plicații semnificative pentru viitorul Uniunii Europene, al Parteneriatului Estic și al ordinii de securitate europene de după Războiul Rece.

Relația istorică dintre Ucraina și Uniunea Europeană (UE) cuprinde un parcurs tumultuos, caracterizat de o serie de schimbări geopolitice, ambiții economice și interconexiuni culturale. De la obținerea independenței în 1991, Ucraina a oscilat între influențele concurente ale Rusiei și ale Occidentului, dar fără a renunța să aprofundeze legăturile cu instituțiile europene. UE a fost percepută ca un reper al valorilor democratice și al prosperității economice, ceea ce a determinat Ucraina să urmeze o cale de integrare concretizată prin diverse acorduri și angajamente diplomatice.

Aspirațiile postsovietice ale Ucrainei au fost întâmpinate inițial cu un optimism prudent din partea UE, care a recunoscut importanța strategică a includerii Ucrainei ca partener. Parteneriatul Estic, lansat în 2009, a avut ca obiectiv consolidarea asocierii politice și a integrării economice între UE și șase țări din Europa de Est, inclusiv Ucraina.¹ Această inițiativă a reprezentat un moment esențial pentru aspirațiile europene ale Ucrainei și a semnalat intenția UE de a promova stabilitatea și reformele în vecinătatea sa estică. Parteneriatul a urmărit întărirea legăturilor comerciale și sprijinirea eforturilor de guvernanță și democratizare în Europa de Est².

Semnarea Acordului de Asociere în 2014, care a inclus Zona de Liber Schimb Aprofundată și Cuprinzătoare (DCFTA), a marcat un moment de cotitură în relațiile dintre Ucraina și UE. Acest acord a urmărit stimularea reformelor economice și facilitarea comerțului prin alinierea legislației și standardelor ucrainene la cele ale UE. Potrivit unor experți precum Kulinich și Ishchenko, așteptarea era ca această aliniere să conducă la o creștere economică sporită, în special în sectoarele agricol și industrial, și, în cele din urmă, să consolideze competitivitatea Ucrainei pe piața europeană³. Implementarea acordului a înregistrat grade variabile de succes, întrucât Ucraina a trebuit să gestioneze probleme de corupție sistemică și rețele oligarhice, în timp ce

¹ Julia Langbein *et al.*, "European Union Governance towards the Eastern Neighbourhood: Transcending or Redrawing Europe's East-West Divide?", *JCMS Journal of Common Market Studies*, vol. 52, no. 1, 2013, pp. 157-174, <https://doi.org/10.1111/jcms.12083>.

² Mitchell Orenstein *et al.*, "Trojan Horses in EU Foreign Policy", *JCMS Journal of Common Market Studies*, vol. 55, no. 1, 2016, pp. 87-102, <https://doi.org/10.1111/jcms.12441>.

³ Olha Zhuk *et al.*, "Tax Policy Formation in the Context of European Integration Processes", *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*, vol. 10, no. 2, 2023, pp. 69-76, <https://doi.org/10.15330/jpnu.10.2>.

încerca să îndeplinească standardele europene asumate prin acord.

Peisajul geopolitic se schimbă totuși dramatic odată cu anexarea ilegală a Crimeei de către Rusia în 2014 și războiul ulterior, aflat încă în desfășurare, din estul Ucrainei. Acest act nu numai că a intensificat tensiunile militare și economice, dar a și redefinit prioritățile de politică externă ale Ucrainei către UE și Occident. Războiul a catalizat o creștere a sentimentului proeuropean în rândul ucrainenilor, consolidând impulsul pentru integrare și conducând la intensificarea cererilor de aderare la UE, în pofida provocărilor legate de guvernanta și securitate⁴. Implicațiile conflictului au depășit relațiile bilaterale, determinând UE să-și reconsidere strategiile de securitate și apărare, pe măsură ce s-a implicat mai activ în sprijinirea Ucrainei.⁵

Percepția publică și sprijinul pentru aderarea la UE au crescut semnificativ în contextul războiului actual, segmente importante ale populației ucrainene exprimând o dorință puternică de integrare. Potrivit sondajului realizat de New Europe Center în perioada 5-26 noiembrie 2025, 85,5% din ucrainenii sunt de acord cu integrarea Ucrainei în UE, în timp ce 71,3% sprijină aderarea la NATO – un record absolut pentru cursul european și euro-atlantic menținut deja al patrulea an consecutiv.⁶ Această schimbare societală este ancorată în contextul istoric al contestării identității naționale a Ucrainei de către metanarațiunile rusești (de factură ideologică eurasianistă și antioccidentală), precum și în aspirațiile către integrarea europeană ca drum spre guvernanta democratică și stabilitate economică. Cercetările academice evidențiază faptul că tinerii ucraineni, în special, manifestă atitudini pozitive față de UE, percepând-o ca fiind esențială pentru identitatea și aspirațiile lor naționale. Această implicare reflectă o recunoaștere tot mai amplă a faptului că viitorul Ucrainei este intrinsec legat de Europa, consolidând astfel rolul UE atât ca partener, cât și ca aliat strategic în eforturile Ucrainei de a-și afirma suveranitatea și de a implementa reforme.

⁴ Lisa Walter *et al.*, “High levels of support for European Union accession in Ukraine during the war in 2022. An analysis based on the ReUP study”, 2022, <https://doi.org/10.31235/osf.io/zqn9j>.

⁵ Sabri Boubaker *et al.*, “Heterogeneous impacts of wars on global equity markets: Evidence from the invasion of Ukraine”, *Finance Research Letters*, vol. 48, 2022, p. 102934, <https://doi.org/10.1016/j.frl.2022.102934>.

⁶ New Europe Center, *Foreign Policy and Security: Opinion of Ukrainian Society – 2025*, 2025, p. 9, https://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2025/12/Annual-Opinion-Poll-Results_2025_eng_print.pdf.

Pe măsură ce Ucraina își continuă parcursul integrării europene, în contextul presiunilor externe și al provocărilor interne, relația istorică cu Uniunea Europeană servește atât drept fundament, cât și drept o hartă complexă de orientare. Conflictul militar în desfășurare, reformele economice și evoluția sentimentului public față de UE conturează un set unic de dinamici care vor modela traiectoria viitoare a identității europene a Ucrainei. Această relație nu doar evidențiază aspirațiile unei națiuni, ci ridică și întrebări semnificative privind rolul și angajamentul UE față de vecinii săi estici într-un peisaj geopolitic aflat într-o schimbare rapidă.⁷ Interacțiunea dintre evoluțiile istorice, realitățile geopolitice actuale și perspectivele de viitor va rămâne un punct central pentru înțelegerea relației în continuă evoluție dintre Ucraina și Uniunea Europeană, pe măsură ce ambele entități navighează între provocările și oportunitățile generate de istoriile lor interconectate.

Determinări istorice și geopolitice ale orientării europene a Ucrainei

Cartografierea lumii de-a lungul istoriei arată că Europa a reprezentat dintotdeauna o componentă importantă a istoriei Ucrainei, la fel cum Ucraina face parte din cea europeană. Aflată la extremitatea vestică a stepei eurasiatice, Ucraina ca stat național a slujit secole la rând ca poartă către Europa, fiind mereu la intersecția marilor interese geostrategice, militare, economice, religioase și chiar ideologice. Întrepătrunderea acestor factori generau (ca și în prezent) amenințări constante la adresa securității statului ucrainean. Așa cum bine spunea și profesorul de istorie ucraineană de la Universitatea Harvard Serhii Plokhyy, teritoriul Ucrainei a fost atât loc de întâlnire, cât și câmp de luptă pentru diverse imperii, cum ar fi Imperiul Roman, Imperiul Otoman, Imperiul Habsburgilor și cel al Romanovilor. De exemplu, în secolul al XVIII-lea, ucrainenii treceau în repetate rânduri sub mai multe centre ale stăpânirii, de la Istanbul la Varșovia, și de la Viena la Sankt Petersburg – ultimele două capitale rămân la cârmă și pentru secolul al XIX-lea. Urmând ca în a doua jumătate a secolului XX, doar Moscova să revendice controlul asupra acestor teritorii locuite de ucraineni. Desigur că

⁷ Andrzej Demkowicz *et al.*, "CSDP-UKRAINE RELATIONS IN THE FACE OF THE CONFLICT THE EXPERIENCE AND PERSPECTIVES", *Visnyk of the Lviv University Series International Relations*, no. 45, 2018, <https://doi.org/10.30970/vir.2018.45.0.9452>.

fiecare din aceste imperii a venit cu propriile revendicări de „pământuri” și „pradă de război”, lăsându-și propria amprentă nu numai asupra peisajului, dar și asupra caracterului populației autohtone, dar fără a-i anihila în totalitatea legăturile cu modernismul de factură europeană. Prin concursul acestor împrejurări s-au creat o identitate națională și un etos aparte, specifice unui „popor de graniță” de factură europeană.⁸ Istoricul american consideră că Ucraina contemporană, așa cum este văzută astăzi dincolo de politica internă și internațională, ar fi produsul interacțiunii a două granițe mobile: prima este demarcată de linia dintre stepele eurasiatice și câmpiile Europei, iar a doua se referă la frontiera dintre creștinismul răsăritean (ortodoxia) și cel occidental (catolicismul). Dacă prima a despărțit popoarele nomade de cele sedentare și, în cele din urmă, creștinismul de islam, cea de-a doua demarcație a fost determinată de Marea Schismă din 1054 dintre Roma și Constantinopol, evidențiind și mai mult diferențele de cultură politică între estul și vestul Europei. Deplasările acestor frontiere au dat naștere unui specific cultural și politic, care a dat naștere identității ucrainene moderne conectată la modelul european de dezvoltare.⁹

Ideea că Ucraina s-ar putea integra în comunitatea europeană a națiunilor și culturii îi obseda de multă vreme pe intelectualii ucraineni, cum ar fi Mihailo Drahomanov, preocupat de chestiuni politice și care trăise în secolul al XIX-lea, sau reprezentantul național-comunismului din anii 1920 – Mikola Hvilovi. Foarte puțini știu astăzi că Ucraina fusese oficial membru fondator al Organizației Națiunilor Unite și, deși nu fusese invitată să participe la Conferința de la Helsinki privind Securitatea și Cooperarea în Europa din 1975, dorința de integrare europeană a fost menționată în prima declarație oficială emisă de Grupul Ucrainean de la Helsinki: „Noi, ucrainenii, trăim în Europa”, începea manifestul grupului.¹⁰

Obținerea independenței de către Ucraina în 1991 a creat un context prielnic pentru transformarea în realitate a visului disidenților ucraineni de integrare în comunitatea europeană. Practic, asta însemna ruperea definitivă de trecutul sovietic și servitutea față de Moscova, prin aderarea la Uniunea Europeană, reformarea economiei și a societății ucrainene. Dar contrabalansarea influenței politice, economice și cul-

⁸ Serhii Plokhyy, *Porțile Europei: O istorie a Ucrainei*, trad. Smaranda Câmpeanu, Editura Trei, București, 2018, pp. 23-24.

⁹ *Ibidem*, pp. 24-25.

¹⁰ *Ibidem*, p. 361.

turale enorme pe care Moscova încă o avea asupra fostei sale provincii a dus la contramăsuri severe. Mai mult, prezența unor structuri sociale și instituționale clientelare bazate pe corupție sistemică și oligarhie exercita o presiune pentru a direcționa Kievul exclusiv către est, în condițiile în care reglementările europene defavorizau dezvoltarea unor astfel de structuri.

Totuși, apropierea Ucrainei de statele occidentale a început în anul 1994, odată cu semnarea pe 5 decembrie a Memorandumului de la Budapesta, prin care Statele Unite ale Americii, Marea Britanie și Federația Rusă consemnau aderarea Ucrainei la Tratatul de Neproliferare a Armamentului Nuclear și reafirmau angajamentul să respecte independența, suveranitatea și frontierele existente ale Ucrainei în schimbul renunțării acesteia la armamentul și facilitățile sale strategice, urmând să transfere în Rusia circa 1.900 de focoase. Decizia liderilor de atunci de a renunța la armele nucleare aducea beneficii, deoarece Ucraina ieșise *de facto* dintr-o izolare internațională provocată de refuzul ei anterior de a semna Tratatul de Neproliferare a Armamentului Nuclear. Doar 30% din ucrainenii erau de acord cu această decizie, iar 50% considerau că Ucraina trebuia să rămână un stat nuclear independent¹¹ (convingere întărită după anexarea ilegală a Crimeei în 2014 de către unul din semnatarii Memorandumului de la Budapesta). Nici măcar din punct de vedere juridic Memorandumul de la Budapesta nu întrunea caracteristicile unui tratat oficial, acesta fiind mai degrabă un act politico-diplomatic, potrivit căruia semnatarii se angajau doar să asigure securitatea fostelor republici sovietice după denuclearizarea acestora, însă fără a le oferi garanții explicite.¹²

Înțelegând faptul că modelul de guvernare rusesc nu mai poate funcționa în Ucraina, elitele politice de la Kiev, care aveau un anumit complex de inferioritate față de omologii lor ruși, au încercat să se apropie mai mult de modelul european de dezvoltare și regim democratic. Pe tot parcursul anilor 1990, marcați de o „tranziție tumultuoasă”, Ucraina a reușit să ducă la bun sfârșit primul transfer de putere între doi rivali la președinție, menținând în același timp politicile competitive și bazele legale necesare unei democrații viabile. Desigur că unul dintre

¹¹ Anton Hrushetskyi, *Attitude Towards Ukraine's Restoration of Nuclear Weapons*, Kyiv International Institute of Sociology, 2024, <https://www.kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=1461&page=3>.

¹² Nicolae Țîbrigan, „Memorandumul de la Budapesta”, în Dan Dungaciu (coord.), *Enciclopedia relațiilor internaționale*, vol. 1, RAO Distribuție, București, 2017, pp. 564-565.

factorii determinanți a fost și diversitatea regională a statului ucrainean – o moștenire a trecutului îndepărtat, dar și mai apropiat, vizibilă acum sub forma diferențelor politice, economice și culturale. Tocmai această diversitate regională a întărit pe parcursul mai multor ani o democrație de tip consensual¹³, unde majoritatea parlamentară putea fi dobândită numai ca urmare a unui acord de coaliție, iar câștigătorul era nevoit să facă față unei opoziții care nu era ușor de mulțumit sau cooptat. Pe spectrul politic din Ucraina nu apărea nicio forță politică suficient de puternică încât să le elimine sau să le coopteze pe celelalte. Astfel, spre deosebire de Federația Rusă, unde regimul democratic era schițat doar pe hârtie, democrația ucraineană chiar a funcționat. Totuși, se întrezărea și o falie politică între regiunile estice și cele vestice ale țării. Estul industrializat și cu o populație prorusă (tributară trecutului sovietic) devenise un bastion al renăscutului Partid Comunist, iar Ucraina de Vest, aflată în trecut sub administrația Poloniei și Austriei, a dat deputați care formau mișcarea național-democrată Rukh, condusă de Viaceslav Ciornovil, fost prizonier în gulag. Însă principala provocare a esenței democratice a țării a fost declinul economic catastrofal care a urmat declarației de independență, atribuit în mare măsură noului sistem politic. Astfel, în doar șase ani (1991-1997), producția industrială a Ucrainei a scăzut cu 48%, iar PIB-ul real a scăzut de la 416,82 mld. \$ (1992) la 233,71 mld. \$ (1997) (-56%)¹⁴.

Până la sfârșitul deceniului, aproape jumătate dintre ucraineni susțineau că abia le ajungeau bani să-și cumpere alimente, în timp ce doar 2-3% din populație spuneau că au un trai relativ decent. În toată această perioadă, și-a făcut apariția un grup de oameni de afaceri tineri, ambițioși și nemiloși, care n-aveau legătură cu vechea economie planificată și și-au croit drum către vârfurile societății grație haosului economic al perestroikăi și războaielor mafiei din anii 1990. Noua elită politico-economică a Ucrainei nu avea vreo legătură cu aspirațiile occidentale ale țării, fiind mai mult preocupată de procesele privatizărilor și achiziționarea acțiunilor guvernului la o zecime din valoarea lor adevărată.

¹³ Mai multe detalii despre conceptul de „democrație consensuală” vezi și Arendt Lijphart, *Modele ale democrației. Forme de guvernare și funcționare în treizeci și șase de țări*, trad. Cătălin Constantinescu, Polirom, Iași, 2006, pp. 49-61.

¹⁴ International Monetary Fund, *GDP, current prices. Purchasing power parity; billions of international dollars*, <https://www.imf.org/external/datamapper/PPPGDP@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD/UKR>.

Pe tot parcursul celor două mandate ale sale, președintele Kucima nu numai că a supravegheat cea mai mare parte a privatizării industriei ucrainene, dar a jucat un rol central în relațiile dintre noile clanuri oligarhice în economie și politică. Totuși, încercările sale de a centraliza puterea politică și a marginaliza Parlamentul de la Kiev (*Rada Supremă*) au eșuat lamentabil în urma unui scandal de implicare a președintelui într-un asasinat.¹⁵ Acest scandal a constituit un punct de cotitură în viața politică internă, punând capăt ascensiunii tendințelor autoritariste la nivel prezidențial și accentuând activismul politic al unei noi generații de politicieni. Această nouă generație nu provenea din afara sistemului, așa cum se întâmpla în perioada sovietică, ci dinăuntrul său și conducea opoziția față de vechiul regim cu porniri autoritariste. Așa că cei care doreau să pună capăt corupției guvernamentale, să îmbunătățească relațiile cu Occidentul și să lanseze un program de integrare a țării în Uniunea Europeană și-au găsit un lider în persoana fostului prim-ministru Victor Iușcenko, fost prim-ministru și șef al Băncii Naționale Ucrainene, care nu avea nicio legătură cu clanurile politice și economice din estul Ucrainei. Retras din funcție în toiul scandalului *Kucimagate*, Iușcenko revine pe scena politică în fruntea partidului Ucraina Noastră, care a câștigat aproape un sfert din votul popular la alegerile parlamentare din 2002.

În timp ce ucrainenii prooccidentali și favorabili reformelor își puneau speranțele în Victor Iușcenko, fostul guvernator al *oblast*-ului Donețk și ultimul premier al lui Kucima, puternic conectat cu mediile crimei organizare oligarhice din regiune, Victor Ianukovici, lupta pentru menținerea regimului oligarhic al președintelui. Ultimul fusese și alegerea președintelui rus, Vladimir Putin, care a preluat puterea de la Boris Elțin în anul 2000, nerăbdător să găsească un vasal la Kiev. În 2004, Iușcenko și Ianukovici s-au confruntat în cadrul celor mai contestate alegeri prezidențiale la care a asistat Ucraina după 1991. Sondajele de atunci îl

¹⁵ *Kucimagate* a fost un scandal politic izbucnit în Ucraina în toamna anului 2000, după apariția unor înregistrări audio secrete în care președintele Leonid Kucima ar fi discutat despre reducerea la tăcere a jurnalistului de investigație Heorhii Gongadze; asasinarea ulterioară a acestuia a declanșat o criză politică majoră, proteste de stradă și deteriorarea relațiilor Ucrainei cu Occidentul, devenind un moment-cheie în delegitimarea regimului post-sovietic și în cristalizarea opoziției democratice. Pentru mai multe detalii despre acest scandal, vezi Joshua Tucker *et al.*, “Enough! Electoral Fraud, Collective Action Problems, and Post-Communist Colored Revolutions”, *Perspectives on Politics*, vol. 5, no. 03, 2007, p. 535, <https://doi.org/10.1017/s1537592707071538> și Kuzio, Taras *et al.*, “Ukrainian Orange Revolution: The Opposition Road to Success”, *Journal of Democracy*, vol. 16, no. 2, 2005, pp. 117-130, <https://doi.org/10.1353/jod.2005.0028>.

dădeau pe Iușcenko drept favorit, iar în septembrie, în plină campanie electorală, acesta se îmbolnăvește subit, fiind depistată în sângele său o otrăvă specială – o dioxină fabricată în câteva țări, printre care și Rusia. Cu chipul desfigurat și dependent de medicamente puternice, Iușcenko reușește în scurt timp să câștige simpatia publicului ucrainean. După primul tur, unde atât Iușcenko cât și Ianukovici obțin aproape 40% din voturi și, urmează o confruntare la limită deoarece Iușcenko câștigă susținerea celei mai mari părți a alegătorilor ai căror candidați nu ajunseseră în turul doi. Pe 21 noiembrie, după închiderea secțiilor de votare, exit-pollurile independente îl clasau pe Iușcenko pe primul loc, cu 53% din votul popular, și pe locul doi pe Ianukovici cu 44%. Însă la momentul în care comisia electorală controlată de guvern a publicat rezultatele alegerilor, reieșea că victoria aparținea lui Ianukovici, care ar fi obținut 49,5% față de 46,9% cât avea Iușcenko. Era evident că rezultatele oficiale fusese falsificate, iar o interceptare telefonică a discuțiilor dintre membrii personalului campaniei electorale a lui Ianukovici a arătat că aceștia umblaseră la serverul comisiei electorale de stat, pentru a distorsiona rezultatele alegerilor. Astfel, peste 200.000 de susținători ai lui Iușcenko ies la Maidan, Piața Independenței din Kiev, pentru a protesta împotriva fraudei electorale. Aceștia folosesc însemnele și culoarea oficială a campaniei electorale a lui Iușcenko – portocaliu. De aici și denumirea de *Revoluția Portocalie*.¹⁶ Pe parcursul protestelor, susținerea internațională și solidaritatea populației au crescut, alimentând climatul de frustrare față de regimul corupt al președintelui Leonid Kucima. În cele din urmă, mișcarea a condus la repetarea alegerilor, rezultând victoria lui Iușcenko și începutul unei noi ere politice în Ucraina, reafirmând aspirațiile democratice ale poporului ucrainean și consolidând legăturile țării cu Occidentul.¹⁷

Protestele de la Kiev au avut un impact pozitiv asupra imaginii Ucrainei în Occident, iar Europa și lumea întreagă nu au putut sta cu mâinile în sân. Susținuți de alegătorii săi, o serie întreagă de politicieni europeni s-au implicat în soluționarea crizei politice. De exemplu, președintele polonez de la acea vreme, Aleksander Kwaśniewski, l-a

¹⁶ Pentru mai multe detalii despre *Revoluția Portocalie* vezi și Oana Simion, „Revoluția Portocalie 2004”, în Dan Dungaci (coord.), *Enciclopedia relațiilor internaționale*, vol. II, RAO Distribuție, București, 2017, pp. 318-320.

¹⁷ Sara Tescione *et al.*, “‘Orange’ and ‘Colored’ Revolutions in Former Soviet Union”, 2013, <https://doi.org/10.1002/9780470674871.wbespm357>.

convins pe președintele Kucima să aprobe decizia Curții Constituționale de anulare a rezultatului oficial al alegerilor, în baza fraudării acestora. Pe 26 decembrie, în urma unui vot repetat, Iușcenko câștigă alegerile cu 52% față de contracandidatul său, care obținuse 44% – rezultate apropiate de cele prezentate de sondajele independente de atunci. Această „debarcare“ a lui Ianukovici în urma unor proteste stradale de contestare a rezultatelor unui vot fraudat a fost interpretată de Moscova într-o paradigmă maniheistă a confruntării dintre „valorile occidentale corupte“, cum ar fi democrația, drepturile omului și mai ales drepturile minorităților sexuale, pe de o parte, și valorile tradiționale ruse, dimpreună cu un regim autoritar cleptocratic (de model sovietic), pe de altă parte. Această interpretare a evenimentelor din Ucraina drept „câmp de luptă“ are origini puternic înrădăcinate în cultura și tradiția intelectuală rusă, iar de acum încolo orice încercări ale Occidentului de a favoriza un regim democratic la Kiev va fi interpretat de Kremlin drept acțiuni emanamente ostile.¹⁸

Mandatul lui Iușcenko avea drept obiectiv îndeplinirea tocmai acelei „revoluții oranj“ – demantelarea rețelilor corupte ale oligarhiei și o apropiere mai mare de Uniunea Europeană. Acesta a fost și motivul pentru care Iușcenko a făcut din politica sa externă prooccidentală o prioritate. Așa că diplomații ucraineni au făcut tot posibilul să valorifice imaginea pozitivă pe care Ucraina o câștigase în Occident prin Revoluția Portocalie pentru a prinde trenul următoarei extinderi a Uniunii. În 2004 UE acceptă zece state noi în rândurile ei, șapte dintre acestea fiind state ex-sovietice sau republici satelit ale URSS. În timp ce în ianuarie 2005 Parlamentul European vota pentru stabilirea unei relații mai strânse cu Ucraina, în eventualitatea viitoarei aderări la UE, Comisia Europeană, în frunte cu José Manuel Barroso, s-a arătat mult mai prudentă în ceea ce privește extinderea mai spre est. În loc să demareze procedurile de aderare la Uniunea Europeană, Comisia a oferit Ucrainei un acord pentru o cooperare mai strânsă. Motivele pentru care UE a pus frâna pe aderarea Ucrainei nu țineau neapărat doar de Kiev. Inclusiv Germania și alți membri importanți ai Uniunii Europene erau deja îngrijorați cu consecințele politice și economice ale ultimului val de extindere. Decizia a pus la îndoială apartenența Ucrainei la clubul democrațiilor europene, iar populația a resimțit asta ca pe o insultă.

¹⁸ Alexandru F. Stoica și Cristian Leonard Dorca, *Federația Rusă, lumea multi polară și criza din Ucraina*, Editura Militară, București, 2019, p. 128.

Dar principalul motiv pentru care Ucraina nu a fost inclusă în următorul val al extinderilor avea de-a face cu crizele sale socio-economice și politice interne care au precedat *Revoluția Portocalie*. Implementarea de către Kiev a unor reforme ultraliberale și negocierea unui viitor parcurs european au dus automat la sistarea asistenței rusești. Contraofensiva regimului lui Putin a însemnat stoparea exportului de gaz, mărirea prețului acestuia, urmate apoi de presiuni și ingerințe agresive în politica internă pentru a pregăti terenul viitoarelor destabilizări a unor regiuni și chiar ocuparea de teritorii. Aceste reacții politice ale Kremlinului n-au fost generate neapărat de orientarea prooccidentală a lui Iușcenko, cât de faptul că *Revoluția Portocalie* fusese percepută drept o amenințare directă, prin contagiune, la adresa regimului autoritar al lui Putin, botezat ironic și „democrație suverană”. Modelul ucrainean, unde „puterea poporului” era capabilă să aducă modificări substanțiale în procesele politice pe o temă de dispută, putea reprezenta un model de reușită în fața „autoritarismului electoral” prin folosirea instrumentelor democratice adecvate în vederea eliminării de pe scena politică a unui dictator.¹⁹

Anii care au urmat au fost marcați de contradicții interne, cu realizări extraordinare, eșecuri spectaculoase și rivalitate politică internă între Iușcenko și fosta sa aliată, Iulia Timoșenko, care deținea funcția de prim-ministru. Spre sfârșitul mandatului lui Iușcenko, ucrainenii erau profund dezamăgiți de guvernarea sa. La asta au contribuit și intensificarea confruntărilor și disputelor cu Rusia pe subiectul prețului la energie.²⁰

Ucraina tot rămânea în urmă și nu reușea să se detașeze în totalitate de reminiscențele trecutului sovietic și să se adapteze pieței economice mondiale, fiind dependentă în continuare de un sistem ce părea a se îndrepta către un faliment statal. Victoria lui Ianukovici în februarie 2010 n-a făcut altceva decât să accentueze aceste tendințe, mai ales că noul regim clientelar, de fapt aservit Moscovei, nu urmărea altceva decât să instaureze un regim autoritar după model putinist și să se îmbogățească. Astfel, familia Ianukovici și apropiații săi ajunseseră să trans-

¹⁹ Paul J. D’Anieri and TarasKuzio (eds.), *Aspects of the Orange Revolution I: Democratization and Elections in Post Communist Ukraine*, Verlag/ Ibidem Press, Stuttgart, 2014, p. 15.

²⁰ Lawrence Freedman, *Ukraine and the art of strategy*, Oxford University Press, New York, NY, 2019, p. 65.

feră aproape 70 de miliarde de dolari în conturi străine, amenințând astfel stabilitatea economică și politică a statului ucrainean, care ajunsese în 2013 în pragul falimentului.

Succesul economic al statelor care s-au alăturat Uniunii Europene i-a încurajat și mai mult pe ucrainenii care-și doreau același parcurs al țării lor. Integrarea statelor din fosta Europa Centrală și de Est în UE a avut un efect transformator în ceea ce privește dezvoltarea economică. Comparația între economiile Poloniei și Ucrainei este relevantă din acest punct de vedere, ambele pornind de la același nivel economic sub blocul sovietic. Astfel, între 1990 și 2012, economia Ucrainei s-a redus cu 30%, în timp ce economia Poloniei s-a dublat, așa că venitul pe cap de locuitor al polonezilor ajunsese de cinci ori mai mare decât cel al ucrainenilor.²¹

În ciuda absenței aproape totale a unei opoziții politice, societatea ucraineană și-a pus încă o dată speranțele în Europa. Promisiunea *Revoluției Portocalii* de apropiere de Occident se putea materializa prin semnarea de către guvernul de la Kiev a unui acord de asociere cu Uniunea Europeană, care includea crearea unui spațiu economic de liber-schimb și ridicarea vizelor pentru cetățenii ucraineni. Semnarea acestui acord reprezenta pentru publicul din Ucraina ultima speranță de a consolida și salva instituțiile democratice, de a reda drepturile opoziției și a reduce din corupția care domina întreaga societate, până în vârful piramidei sistemului. Refuzul guvernului ucrainean, alături de președintele Ianukovici, de a semna pe 28 noiembrie 2013 acordul de asociere cu UE a dus la declanșarea unor proteste stradale pe Maidan soldate cu violențe și confruntări între forțele de ordine și protestatari. Evenimentul, care voise doar să dea glas unei cereri legitime de aderare la UE, s-a transformat într-o *Revoluție a Demnității*²², care a unit diferite forțe politice. Violența a atins punctul culminant pe 18 februarie 2014, când lunetiști veniți din Rusia au deschis focul atât asupra polițiștilor, cât și asupra protestatarilor. În doar 3 zile au murit peste 77 de persoane. Pe 21 februarie, lipsit de sprijinul parlamentarilor, Ianukovici fuge cu un elicopter și se refugiază în Rusia. Rada a votat

²¹ Simon Tilford, "Poland and Ukraine: A Tale of Two Economies", *CER Bulletin* 95 (April/May 2014), pp. 2-3.

²² Denumită și Euromaidan, a fost cel mai mare miting după *Revoluția Portocalie* din 2004, cu proteste publice extrem de numeroase care au avut drept scop integrarea Ucrainei în Uniunea Europeană. Vezi și Oana Simion, „Euromaidan“, în Dan Dungaci (coord.), *Enciclopedia relațiilor internaționale*, vol. I, RAO Distribuție, București, 2017, pp. 373-376.

înlăturarea lui Ianukovici, a numit un președinte interimar și a instaurat un nou guvern provizoriu, condus de liderii opoziției.

Profitând de criza internă ucraineană generată de prăbușirea regimului Ianukovici și de vidul temporar de putere de la Kiev, președintele Vladimir Putin a decis aplicarea unui plan militar conceput anterior, menit să „redea” Federației Ruse controlul asupra peninsulei Crimeea. În noaptea de 22 februarie 2014, în urma consultărilor cu cercul său restrâns de consilieri politici și comandanți militari, a fost declanșată o operațiune complexă, caracterizată prin negare plauzibilă, utilizarea forțelor speciale fără însemne („omuleții verzi”), control informațional și presiune psihologică asupra autorităților locale. Anexarea ilegală a Crimeei, formalizată printr-un referendum nerecunoscut de comunitatea internațională, a reprezentat o încălcare gravă a dreptului internațional și a principiilor suveranității și integrității teritoriale ale Ucraina. În paralel, Federația Rusă a extins acest model de intervenție prin declanșarea unui război „hibrid” în regiunile estice și sudice ale Ucrainei, în special în Donbas, combinând sprijinul militar indirect pentru grupări separatiste, operațiuni de dezinformare, atacuri cibernetice și instrumentalizarea minorităților locale. Consecințele au fost profunde și de durată: destabilizarea regională, pierderi umane semnificative, sancțiuni internaționale împotriva Federației Ruse, militarizarea Mării Negre și o deteriorare structurală a relațiilor dintre Rusia și Occident, care a marcat începutul unei noi faze de confruntare strategică în Europa post-Război Rece.

Pe acest fundal de insecuritate prelungită și presiune externă constantă, alegerea lui Volodîmîr Zelenski în funcția de președinte al Ucrainei, în aprilie 2019, a reprezentat un moment de ruptură simbolică și politică profundă. Victoria sa, obținută cu un scor covârșitor, a reflectat epuizarea societății ucrainene față de vechile elite politice, de corupția sistemică și de lentoarea reformelor post-Maidan, dar și o cerere clară pentru reînnoire, transparență și eficiență instituțională. Provenind din afara establishmentului politic tradițional, Zelenski a întruchipat așteptarea unui nou tip de leadership, capabil să reducă influența oligarhică, să modernizeze statul și să apropie Ucraina de standardele europene de guvernare. În plan extern, alegerea sa a fost receptată pozitiv la Bruxelles, fiind interpretată drept o oportunitate pentru relansarea reformelor structurale și pentru consolidarea parcursului european al Ucrainei, în special în domenii-cheie precum statul de drept, justiția și combaterea corupției.

Deși mandatul său inițial a fost marcat de ambiguități tactice în relația cu Federația Rusă, care încălca în mod sistematic principiile acordului Minsk II²³, această abordare nu trebuie interpretată exclusiv ca o slăbiciune strategică, ci mai degrabă ca expresia constrângerilor interne și externe cu care s-a confruntat noul președinte. Venit la putere pe un mesaj electoral centrat pe promisiunea păcii și pe reducerea costurilor umane ale conflictului din Donbas, Volodîmîr Zelenski a încercat inițial să testeze posibilitatea unei deescaladări prin dialog, gesturi simbolice și concesiї limitate, precum acceptarea „formulei Steinmeier” sau relansarea formatului Normandia. Aceste inițiative s-au lovit însă rapid de realitatea faptului că Federația Rusă nu trata Minsk II ca pe un cadru de soluționare a conflictului, ci ca pe un instrument de presiune politică asupra Kievului, menținând controlul efectiv asupra formațiunilor separatiste, refuzând retragerea forțelor și continuând încălcările regimului de încetare a focului. În plan intern, această strategie de „deschidere prudentă” a generat tensiuni semnificative, fiind percepută de o parte a societății ucrainene și a elitei politice ca un risc de legitimare a agendei ruse și de subminare a suveranității statului. Protestele civice împotriva unor potențiale concesiї teritoriale au evidențiat limitele politice ale oricărei soluții negociate care nu ar fi respectat principiile fundamentale ale integrității teritoriale și ale controlului deplin al frontierelor de către statul ucrainean. În acest context, ambiguitățile tactice ale începutului de mandat au fost treptat înlocuite de o clarificare strategică: Kievul a conchis că implementarea Minsk II în termenii impuși de Moscova era incompatibilă cu securitatea națională și cu ordinea constituțională a Ucrainei. Această evoluție a avut implicații directe și asupra relației cu Uniunea Europeană. Pe de o parte, tentativa inițială de dialog a fost privită la Bruxelles ca un semnal de responsabilitate politică și de disponibilitate pentru soluții diplomatice, consolidând imaginea Ucrainei ca actor rațional și predictibil. Pe de altă parte, eșecul acestor demersuri a contribuit la o înțelegere mai realistă, inclusiv la nivel european, a naturii conflictului din estul Ucrainei,

²³ Semnat pe 12 februarie 2015, Pachetul de măsuri pentru implementarea Acordurilor de la Minsk (sau Minsk II) era destinat opririi războiului ruso-ucrainean din Donbas. Documentul prevedea încetarea focului sub monitorizarea OSCE, retragerea armamentului greu, schimbul de prizonieri, reforme constituționale privind descentralizarea și restabilirea controlului Ucrainei asupra frontierei de est. Implementarea sa a fost însă incompletă și asimetrică, Federația Rusă încălcând sistematic prevederile-cheie, ceea ce a transformat Minsk II într-un cadru de gestionare a conflictului, nu de soluționare durabilă a acestuia.

confirmând faptul că blocajul nu era rezultatul lipsei de voință a Kievului, ci al strategiei deliberate a Federației Ruse de a menține un conflict înghețat. Astfel, ambiguitățile tactice ale primilor ani de mandat ai lui Zelenski au funcționat, paradoxal, ca un proces de învățare strategică, care a pregătit terenul pentru o orientare mai fermă proeuropeană și euro-atlantică și pentru consolidarea consensului intern și extern privind necesitatea ancorării ireversibile a Ucrainei în spațiul de securitate și valori al Uniunii Europene. Astfel, leadershipul său în contextul agresiunii ruse din 2022 a consolidat această relație, transformându-l dintr-un simbol al schimbării interne într-un actor central al rezistenței ucrainene și al ancorării definitive a Ucrainei în spațiul politic, normativ și strategic european.

Escaladarea agresiunii Federației Ruse a culminat la 24 februarie 2022, când armata rusă a lansat o invazie pe scară largă asupra Ucrainei, deschizând un război convențional de intensitate ridicată, cu atacuri simultane dinspre nord, est și sud. Decizia regimului condus de Vladimir Putin a încălcat flagrant Carta ONU și a provocat cea mai gravă criză de securitate europeană de la sfârșitul Războiului Rece. Consecințele au fost dramatice: zeci de mii de victime civile și militare, distrugerea infrastructurii critice, strămutarea a milioane de persoane și o criză umanitară cu efecte regionale și globale. În plan geopolitic, războiul a accelerat apropierea ireversibilă a Ucrainei de Occident, consolidând sprijinul politic, militar și economic din partea Statelor Unite și a statelor membre ale Uniunii Europene. Pe de altă parte, războiul declanșat de Federația Rusă împotriva Ucrainei a generat un veritabil proces de „clarificare strategică” în rândul statelor occidentale, eliminând ambiguitățile persistente față de natura regimului de la Moscova și de intențiile sale revizioniste.

Totodată, Uniunea Europeană a adoptat pachete succesive de sancțiuni împotriva Federației Ruse și a decis, în iunie 2022, acordarea statutului de stat candidat pentru Ucraina, transformând integrarea europeană dintr-un obiectiv strategic de durată într-un proiect politic urgent. Decizia Bruxelles-ului a reprezentat și o mutație structurală a politicii de extindere, care a depășit logica predominant tehnocratică și condițională, transformându-se într-un instrument de securitate geopolitică menit să ancoreze statele aflate sub presiune externă în spațiul normativ și strategic european. Din punctul de vedere al securității, conflictul a determinat și o militarizare accentuată a flancului estic al

NATO, creșterea prezenței militare aliate și o regândire profundă a politicilor europene de apărare, inclusiv prin intensificarea cooperării în domeniul industriei de apărare, a cheltuielilor militare și a dezbatărilor privind autonomia strategică a Uniunii Europene.

Războiul, văzut de unii analiști ucraineni ca o continuitate a agresiunii militare ruse din 2014, alături de *Revoluția Portocalie* și *Revoluția Demnității* au condus nu doar la reorientarea geopolitică a societății ucrainene, dar și la o redefinire a identității naționale ucrainene, negată atât de vehement de liderii ruși. Procentul celor care nutreau sentimente pozitive față de Rusia a scăzut de la 34% în februarie 2022 la sub 3% în octombrie 2024.²⁴ În noiembrie 2025, peste 85% din ucrainenii intervievați susțineau aderarea la Uniunea Europeană (în noiembrie 2013, acest procent abia dacă atingea 39%). Tot în noiembrie 2025, cinci din șapte ucraineni (71%) doreau ca țara lor să intre în NATO; în noiembrie 2014, mai bine de jumătate susțineau această opțiune.²⁵ Nu încapă nicio urmă de îndoială că experiența războiului de peste un deceniu nu numai că i-a unit pe cei mai mulți ucraineni, dar și a întărit sentimentele prooccidentale ale populației.

Extinderea UE spre Est: paradigme teoretice și cazul Ucrainei

Extinderea Uniunii Europene spre Est și dezvoltarea Parteneriatului Estic (PaE) reprezintă unele dintre cele mai complexe și dezbătute direcții ale politicii externe europene post-Război Rece. Aceste procese nu pot fi înțelese exclusiv ca mecanisme tehnice de integrare instituțională, ci trebuie analizate în cadrul unor paradigme teoretice mai ample, care includ dimensiuni geopolitice, normative, economice și identitare și chiar filosofice. De exemplu, una dintre ipotezele cu privire la funcția și logica extinderii în cadrul comunității europene se referă la un așa-numit „proiect geopolitic de inspirație kantiană”. Acest proiect ar reprezenta mai mult o realizare, pe plan internațional, a unui proiect iluminist. Însuși spiritul construcției europene se regăsește în celebrul opuscul al lui Kant din 1795: *Spre pacea eternă*. Pacea eternă

²⁴ Anton Hrushetskyi, *Attitude of Ukrainians towards Russia and Russians*, Kyiv International Institute of Sociology, 2024, <https://kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=1446>.

²⁵ New Europe Center, *op. cit.*, 2025, pp. 9-10, https://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2025/12/Annual-Opinion-Poll-Results_2025_eng_print.pdf.

kantiană, departe de a fi o pace veșnică, se referă la o situație în care statele încetează să mai aleagă raportul de forță și de dominație, presupunând considerația că există unii slabi și alții puternici. Astfel, putem spune că pacea instituită după al Doilea Război Mondial este rezultatul tocmai acestei alianțe între republici – Uniunea Europeană, unde starea de război a fost proscrisă, iar la baza relațiilor dintre state este libertatea.²⁶ Relația dintre Uniunea Europeană și Ucraina este emblematică pentru tensiunile și potențialul transformator al extinderii estice, mai ales în contextul războiului cu Federația Rusă și al reconfigurării noii ordini europene de securitate.

Din perspectiva realistă, relațiile internaționale sunt dominate de competiția pentru putere și securitate într-un sistem internațional anarhic. Statul caută în permanență menținerea și consolidarea puterii și, implicit, a propriei securități în raport cu alte state, dând astfel naștere dilemei de securitate.²⁷ Aplicată Parteneriatului Estic, această abordare explică implicarea UE în vecinătatea estică drept o reacție strategică la consolidarea influenței Federației Ruse în spațiul postsovietic. Ucraina apare, în acest cadru, ca un stat-pivot, a cărui orientare geopolitică poate modifica echilibrul regional de putere.²⁸ Pentru Bruxelles, cred realiștii, era crucial să-și întărească pozițiile în zona de „glacis strategic” dintre Uniunea Europeană și Rusia. Mai ales că de actorul care-și va stabili controlul în zonă va depinde și viitoarele principii politice de securitate în întreaga regiune a Europei de Est.²⁹ Din acest considerent, adepții curentului neorealist, cum ar fi John Mearsheimer, au explicat agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei și opoziția față de Parteneriatul Estic printr-o lentilă neorealistă (realism ofensiv), centrată

²⁶ Sylvain Kahn, *Geopolitica Uniunii Europene*, trad. Gabriela Șiclovian, Cartier, Chișinău, 2008, pp. 98-100.

²⁷ Robert Jervis, “Cooperation Under the Security Dilemma”, *World Politics*, vol. 30, no. 2 (Jan., 1978), pp. 167-214; Dilema de securitate, denumită și modelul spiralat, este un termen folosit în relațiile internaționale și se referă la o situație în care acțiunile unui stat care intenționează să-și sporească securitatea, prin creșterea puterii militare, mărirea arsenalului, sau prin alianțe poate produce o reacție a altor state care să răspundă cu măsuri similare, generând tensiuni crescute care creează astfel conflicte, chiar dacă nicio parte nu urmărește acest lucru.

²⁸ Joan DeBardeleben et al., “Backdrop to the Ukraine Crisis: The Revival of Normative Politics in Russia’s Relations with the EU?”, 2015, pp. 161-185, https://doi.org/10.1007/978-1-137-52367-9_8.

²⁹ Iulia Pușko, „Noviye vozmojnosti dlea Ukraini i Moldovi v kontekste evropeiskontegratii” (Noile posibilități ale Ucrainei și Moldovei în contextul integrării europene), în V. Moșneaga et al. (coord.), *Cooperare regională și integrare europeană în Sud-Estul Europei: studii de caz*, USM, Chișinău, 2006, p. 137.

pe securitate și competiția marilor puteri. Argumentul acestuia este următorul: Rusia a perceput extinderea influenței occidentale spre est – prin NATO, UE și instrumente precum Parteneriatul Estic – drept o amenințare existențială la adresa securității sale. Chiar dacă UE și PaE sunt prezentate ca proiecte economice și normative, Mearsheimer susține că, din perspectiva Moscovei, acestea funcționează ca mecanisme de integrare geopolitică occidentală într-o zonă pe care Rusia o consideră vitală pentru propria sa sferă de influență. În această logică, Ucraina este un stat-tampon strategic: pierderea ei către Occident ar reduce drastic capacitatea Rusiei de a se apăra și de a proiecta putere. După cum declara și cunoscutul geostrateg Zbigniew Brzezinski, „*Rusia fără Ucraina a încetat să mai fie un imperiu*”.³⁰ Agresiunea rusească nu este explicată de ideologie sau personalitatea liderilor, ci ca un răspuns structural previzibil al unei mari puteri confruntate cu avansul unei alianțe rivale în proximitatea sa imediată.

De altfel, concluzia lui Mearsheimer este una controversată, dar coerentă în cadrul realismului: responsabilitatea principală pentru conflict revine în exclusivitate Occidentului, care ar fi ignorat logica echilibrului de putere și ar fi subestimat reacția Rusiei față de extinderea UE, NATO și inițiative precum Parteneriatul Estic în spațiul postsovietic.³¹ În această cheie de lectură, este esențial de subliniat că interpretarea neorealistă, deși influentă, reduce semnificativ „agenția politică” a statelor din vecinătatea estică, tratându-le predominant ca obiecte ale competiției dintre marile puteri. Ucraina apare astfel, în realismul ofensiv, mai degrabă ca un teritoriu disputat decât ca un actor cu opțiuni strategice proprii. O asemenea abordare este frecvent criticată în literatura de specialitate pentru faptul că minimalizează rolul societății, al proceselor democratice interne și al aspirațiilor politice ale populației, substituindu-le cu o logică strict structurală a sistemului internațional. Această limitare devine evidentă mai ales în contextul evenimentelor post-2013-2014, când mobilizarea civică din Ucraina nu poate fi explicată satisfăcător exclusiv prin dinamica marilor puteri. Protestele Euromaidanului, reformele constituționale ulterioare și orientarea clar

³⁰ Zbigniew Brzezinski, *Marea Tablă de Șah*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1997, p. 92.

³¹ John J. Mearsheimer, “Why the Ukraine Crisis Is the West’s Fault. The Liberal Delusions That Provoked Putin” „*Foreign Affairs*”, September/October 2014, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-08-18/why-ukraine-crisis-west-s-fault>.

proeuropeană a unei părți semnificative a societății ucrainene indică existența unui proces intern de transformare politică, care excede logica realistă a constrângerilor externe. Din această perspectivă, extinderea UE și Parteneriatul Estic nu pot fi analizate doar ca factori declanșatori ai reacției ruse, ci și ca resurse simbolice și instituționale pentru actorii interni favorabili democratizării.

De fapt, extinderea normelor și instrumentelor UE în Est nu este doar o formă de „echilibru“ nonmilitar, ci mai mult o încercare a UE să stabilizeze frontiera sa estică și să limiteze capacitatea Rusiei de a exercita hegemonie regională, cu precădere după războiul ruso-georgian din 2008. Să nu uităm faptul că abia după agresiunea Rusiei în Caucazul de Sud situația de securitate din estul continentului, la frontiera UE, se schimbase fundamental din cauza acțiunii Moscovei, nu a comunității europene. Anume Moscova determinase apariția și apoi recunoscuse oficial două nouă „state“ – Abhazia și Osetia de Sud (nerecunoscute pe plan internațional de o majoritate covârșitoare a țărilor ONU); tot în acele două regiuni separatiste ale Georgiei, Kremlinul staționa trupe ruse, prin existența cărora era atinsă grav întreaga ordine internațională. Nu puțini experți apreciaseră că astfel Federația Rusă se poziționa în ansamblul internațional ca o putere care militează pentru schimbarea *statu quo*-ului teritorial stabilit prin actele internaționale aflate în vigoare (Acordul de la Helsinki din 1975, documentele Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa din noiembrie 1990 de la Paris etc.). Așa cum se menționează și în declarația Summitului de la Praga (7 mai 2009), soluționarea „conflictelor înghețate“ din statele vizate (în Republica Moldova – dosarul regiunii transnistrene, în Georgia – rapturile teritoriale după abia încheiatul război, problema Nagorno-Karabah dintre Armenia și Azerbaidjan) se număra printre obiectivele urmărite de Parteneriatul Estic. Aici mai trebuie să menționăm că toate statele partenere erau foste state sovietice, iar Rusia nu făcea parte din Parteneriatul Estic.³² Prin această inițiativă geopolitică, UE nu urmărea altceva decât să creeze un cadru stabil pentru dezvolt-

³² Creat la inițiativa Poloniei și a Suediei, proiectul pentru crearea Parteneriatului Estic a fost accelerat de războiul dintre Rusia și Georgia, care pusese sub semnul întrebării stabilitatea din zonă. Parteneriatul Estic a cuprins dimensiunea estică a Politicii Europene de Vecinătate, lansat oficial în mai 2009 în cadrul summitului Consiliului European desfășurat la Praga, urmat de primul summit al Parteneriatului. Vezi și Cristina Arvatu-Vohn, „Parteneriatul Estic“, în Dan Dungaci (coord.), *Enciclopedia relațiilor internaționale*, vol. 2, RAO Distribuție, București, 2017, pp. 98-99.

tarea relațiilor politico-economice și de securitate cu cele șase state din vecinătatea sa estică, cu scopul de a le apropia de standardele democrației libérale comunitare. Fapt definit inclusiv prin articolul al doilea al Summitului de la Praga: „*Principalul obiectiv al Parteneriatului Estic este de a crea condițiile necesare pentru a accelera asocierea politică și aprofundarea integrării economice dintre Uniunea Europeană și țările partenere interesate. Consolidarea semnificativă a politicii UE privind țările partenere va fi realizată prin dezvoltarea unei dimensiuni estice specifice politicii europene de vecinătate. În acest scop, Parteneriatul Estic va încerca să sprijine reformele politice și socio-economice ale țărilor partenere, facilitând apropierea de Uniunea Europeană. Acest lucru favorizează angajamentul comun față de stabilitatea, securitatea și prosperitatea Uniunii Europene, a țărilor partenere și a întregului continent european*“.³³ Parteneriatul Estic devine astfel un instrument geopolitic indirect, iar parcursul european al Ucrainei este strâns legat de această competiție structurală pentru influență. Or, prin Ucraina, Uniunea Europeană ar primi un aliat geopolitic puternic cu care întotdeauna va avea relații economice strânse.

În acest punct, abordarea constructivistă oferă o explicație complementară, insistând asupra faptului că Uniunea Europeană funcționează nu doar ca actor geopolitic, ci și ca producător de norme și identități politice. Integrarea europeană este asociată cu un proces de europeanizare, în care regulile, practicile și discursurile UE sunt internalizate progresiv de statele partenere. În cazul Ucrainei, această europeanizare a fost accelerată de conflictul cu Federația Rusă, care a funcționat ca un catalizator identitar, clarificând opțiunea geopolitică și normativă a unei părți majoritare a societății. Astfel, Parteneriatul Estic capătă o dimensiune simbolică suplimentară: el devine un cadru de delimitare între două modele de ordine politică – unul liberal-democratic și unul autoritar. Din această perspectivă, opoziția Rusiei față de Parteneriatul Estic nu este determinată exclusiv de considerente de securitate, ci și de teama difuzării unor norme care ar putea submina stabilitatea regimurilor autoritare din vecinătatea sa imediată. Conflictul nu mai este doar unul geopolitic, ci și unul normativ și ideologic, chiar dacă acest aspect este respins explicit de explicațiile realiste.

³³ Consiliul Uniunii Europene, *Declarația comună a reuniunii la nivel înalt de la Praga privind Parteneriatul Estic* – Praga, 7 mai 2009, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8435-2009-INIT/ro/pdf>.

Spre deosebire de neorealism, constructivismul pune accent pe rolul normelor, identităților și discursurilor în configurarea intereselor statelor. Din această perspectivă, Parteneriatul Estic nu este doar un proiect strategic, ci și unul normativ, menit să redefinească identitatea politică a statelor partenere prin internalizarea valorilor europene: democrație liberală, stat de drept și respectarea drepturilor omului.³⁴ În cazul Ucrainei, constructivismul explică de ce integrarea europeană a fost asociată cu un proces de (re)definire a identității naționale, mai ales după 2014. Mobilizarea societății ucrainene în jurul proiectului european reflectă nu doar calcule economice, ci și o aspirație simbolică de „revenire în Europa“. UE acționează aici ca un „actor normativ“, iar acordurile de asociere devin instrumente de socializare politică și instituțională.

Instituționalismul liberal subliniază rolul instituțiilor internaționale în reducerea incertitudinii și facilitarea cooperării între state. Din această perspectivă, Parteneriatul Estic și acordurile de asociere, inclusiv Zona de Liber Schimb Aprofundată și Cuprinzătoare (DCFTA), reprezintă mecanisme de integrare graduală în piața și ordinea juridică europeană. Instituționalismul liberal completează această analiză prin evidențierea rolului interdependenței economice și al constrângerilor instituționale. Acordurile de asociere și DCFTA sunt concepute ca mecanisme de ancorare structurală a statelor partenere în piața unică europeană, reducând spațiul pentru revenirea la modele economice clientelare sau autoritare. În cazul Ucrainei, acest proces a implicat costuri sociale și economice semnificative pe termen scurt, dar a creat, simultan, premisele unei modernizări instituționale pe termen lung. În acest sens, integrarea economică este inseparabilă de cea politică: adoptarea standardelor europene în domeniul concurenței, achizițiilor publice sau administrației nu reprezintă doar reforme tehnice, ci transformări ale raporturilor de putere interne. Instituționalismul liberal explică astfel de ce UE a preferat o strategie graduală, condiționată, în relația cu Ucraina, chiar și în contextul războiului, evitând promisiuni rapide de aderare deplină, dar menținând deschisă perspectiva integrării.

Pentru Ucraina, DCFTA a funcționat ca un vector de transformare structurală, condiționând accesul la piața UE de reforme profunde în domenii precum concurența, agricultura, standardele industriale și admi-

³⁴ Maria Freire *et al.*, “União Europeia como Ator Internacional: Paz e Segurança nas Narrativas e Práticas”, 2022, <https://doi.org/10.14195/978-989-26-2316-0>.

nistrația publică.³⁵ Instituționalismul liberal explică astfel modul în care interdependența economică este utilizată ca instrument de stabilizare politică și de reducere a riscurilor de conflict.

Prin urmare, analiza extinderii UE spre Est și a Parteneriatului Estic, aplicată cazului Ucrainei, arată că niciuna dintre paradigmele teoretice nu este suficientă în mod izolat. Neorealismul explică logica reacției rusești și constrângerile sistemice, constructivismul surprinde dimensiunea identitară și normativă a procesului, iar instituționalismul liberal clarifică mecanismele concrete de integrare și transformare. Doar prin combinarea acestor cadre analitice poate fi înțeleasă complexitatea parcursului european al Ucrainei și semnificația sa pentru viitorul extinderii Uniunii Europene.

Parcursul instituțional al Ucrainei spre Uniunea Europeană

Organizațiile europene reprezintă forme instituționalizate de interacțiune politică și economică în cadrul spațiului paneuropean, atât la nivel regional, cât și global, fiind constituite pe baza tratatelor și a altor tipuri de acorduri care le stabilesc atribuțiile și domeniile de competență. Complexitatea sistemului instituțional european este amplificată de extinderea continuă a ariilor de intervenție ale acestor organizații, precum și de dinamica simultană a proceselor de integrare și dezințegrate care se manifestă pe continent. În acest context, organizațiile europene joacă un rol determinant în configurarea condițiilor și traiectoriilor posibile pentru aprofundarea integrării politice și economice a statelor din Europa Centrală și de Est, din regiunea baltică și din spațiul Comunității Statelor Independente.

Aderarea la organizațiile care compun sistemul instituțional european presupune îndeplinirea de către statele candidate a unui set de criterii politice și economice. Mecanismul decizional constituie una dintre etapele centrale în funcționarea unei organizații internaționale sau europene, întrucât prin intermediul acestuia se concretizează procesul politic. Acest mecanism cuprinde atât procedurile de analiză și dezbateri

³⁵ Andrey Makarychev *et al.*, “Conflictual Rebordering: The Russia Policies of Finland and Estonia”, *Central European Journal of International and Security Studies*, vol. 17, no. 2, 2023, pp. 44-79, <https://doi.org/10.51870/ojfq7520>.

a unei probleme, cât și procedurile de vot aferente, ambele reprezentând elemente inseparabile ale aceluiași proces decizional. Extinderea numărului de actori în relațiile internaționale, ca urmare a includerii statelor din Europa Centrală și de Est, a țărilor baltice și a spațiului Comunității Statelor Independente, a condus la o sporire a complexității funcționării organizațiilor europene, a proceselor decizionale și a evaluării echilibrului politic și militar. În consecință, toate structurile sistemului instituțional european au fost nevoite să își redefinească atribuțiile și să își adapteze funcțiile la noile condiții.

Consiliul Europei a fost prima organizație de acest tip care a admis state din Europa Centrală și de Est, precum și țări aparținând Comunității Statelor Independente. Dintre cele mai influente organizații europene, Uniunea Europeană a reprezentat obiectivul cel mai atractiv și dorit pentru aceste state, în principal datorită beneficiilor economice asociate. Aderarea la Consiliul Europei a constituit o condiție prealabilă pentru integrarea ulterioară în Uniunea Europeană. La începutul anilor 1990, Comunitatea Europeană – transformată ulterior în Uniunea Europeană prin Tratatul de la Maastricht – a devenit actorul central al sistemului instituțional european, impulsționând procesele de integrare și cooperare între statele europene. În acest context, Uniunea Europeană s-a impus drept principalul obiectiv strategic pentru statele din Europa de Est, țările baltice și cele din spațiul Comunității Statelor Independente.

Pentru majoritatea statelor, prioritățile principale de politică externă sunt concentrate asupra regiunii geografice în care acestea se află. În consecință, relațiile cu statele vecine au întotdeauna un caracter prioritar și de importanță strategică, reprezentând primul cerc de interes al diplomației. În cazul Uniunii Europene, acest rol este îndeplinit de relațiile cu statele postsovietice. Dintre acestea, Ucraina ocupă un loc aparte pe agenda de la Bruxelles. După Federația Rusă, Ucraina este cel mai mare stat postsovietic din punctul de vedere al suprafeței, populației și potențialului economic. Poziționarea sa geografică îi conferă un avantaj strategic în spațiul european, transformând-o într-un actor regional de prim rang, cu un impact semnificativ asupra securității, stabilității și dezvoltării întregului continent. Din aceste motive, Ucraina are o importanță strategică majoră pentru Uniunea Europeană.

După prăbușirea Uniunii Sovietice, Ucraina a fost nevoită, pentru prima dată în istoria sa, să-și definească locul în comunitatea inter-

națională și în economia mondială, precum și să contureze principalele direcții ale politicii sale externe, într-un context intern marcat de o situație politică deosebit de complexă.

Orientarea strategică a politicii externe a Ucrainei către Europa a fost asumată imediat după obținerea independenței. Parcursul Ucrainei spre Uniunea Europeană a debutat oficial în anul 1993, moment în care legislativul de la Kiev a confirmat, printr-o rezoluție, intenția de a dezvolta relații de cooperare cu UE. În același an, Rada Supremă a adoptat documentul intitulat „Cu privire la principalele direcții ale politicii externe a Ucrainei”, în care a fost exprimată explicit aspirația Ucrainei de a deveni membră a Comunităților Europene.³⁶

În anul 1994, Ucraina și Uniunea Europeană au semnat Acordul de Parteneriat și Cooperare, document care a intrat în vigoare în 1998.³⁷ De asemenea, în 1996, cu prilejul unei reuniuni a Consiliului Europei, președintele de atunci al Ucrainei, Leonid Kucima, a exprimat pentru prima dată în mod oficial aspirația Ucrainei de a obține statutul de membru cu drepturi depline al Uniunii Europene.³⁸

La începutul secolului XXI, politica externă a Ucrainei era formulată, la nivel declarativ, pe principiul unui „echilibru echidistant” (sau politică externă multivectorială) între Federația Rusă și comunitățile internaționale euro-atlantice. Cu toate acestea, încă din perioada președinției lui Leonid Kucima (1996-2005) au fost inițiate demersuri concrete de pregătire a unei eventuale integrări în Uniunea Europeană, proces care a devenit o prioritate explicită după venirea la putere a lui Viktor Iușcenko. În intervalul 2005-2010, autoritățile ucrainene au menținut relații tensionate și conflictuale cu Rusia, această atitudine fiind percepută ca o componentă inerentă a orientării prooccidentale a politicii externe a Ucrainei.³⁹

³⁶ Portalul oficial al Parlamentului Ucrainei (Rada Supremă a Ucrainei), „Rezoluție privind principalele direcții ale politicii externe a Ucrainei”, 18 martie 1993, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3076-12#Text>.

³⁷ Cordis.Europa.Eu, “EU/Ukraine Partnership and Cooperation Agreement,” CORDIS | European Commission, June 21, 1994, <https://cordis.europa.eu/article/id/2672-euukraine-partnership-and-cooperation-agreement>.

³⁸ Speech made to the Parliamentary Assembly of the Council of Europe by Leonid Kuchma – President of Ukraine, Tuesday, April 23, 1996, <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/Speeches/Speech-XML2HTML.asp?SpeechID=129>.

³⁹ Mykola Riabchuk, “Fuzzy Borderlands: Ukrainian Identity at the Crossroad of East and West”, *Przeglad Polityczny*, vol. 59/2003, p. 132.

Anii 2000 au marcat o intensificare semnificativă a cooperării economice și politice dintre Ucraina și Uniunea Europeană, relație reflectată inclusiv prin organizarea regulată a summiturilor Ucraina-UE. În 2006, Ucraina a introdus unilateral un regim de călătorie fără vize pentru cetățenii statelor membre ale Uniunii Europene, iar în 2007 au fost demarate pregătirile ample pentru negocierea Acordului de Asocieri dintre Ucraina și UE.

Viktor Ianukovici a preluat funcția de președinte al Ucrainei în 2010 și, contrar unor previziuni, nu a suspendat procesul de integrare cu Uniunea Europeană. În primul an al mandatului său, Ianukovici a conturat direcția de politică externă a echipei sale, bazată pe menținerea unor relații de bună vecinătate cu Federația Rusă, continuarea parcursului de integrare europeană – sprijinit în special prin relații privilegiate cu Polonia și Franța –, precum și pe o anumită distanțare față de Statele Unite ale Americii, percepute ca nucleu al blocului NATO. Această strategie a fost însă constrânsă de poziția geopolitică dificilă a Ucrainei: pe de o parte, Ianukovici era un politician cu orientare deschis prorusă, obligat să răspundă așteptărilor unei baze electorale largi, iar pe de altă parte, o întrerupere bruscă a proceselor de integrare cu UE ar fi fost interpretată la Bruxelles ca un gest confrunțațional, ceea ce i-ar fi limitat capacitatea de a-și onora angajamentele față de propriul electorat.⁴⁰

În acest context, Ucraina a continuat în mod consecvent demersurile de aprofundare a relațiilor de integrare cu Uniunea Europeană. Rada Supremă a Ucrainei a adoptat legea „Cu privire la principiile fundamentale ale politicii interne și externe“, document care reflectă efortul autorităților ucrainene de a formula un compromis conceptual între relația cu Federația Rusă și orientarea către Occident. Totodată, actul normativ consacră în mod explicit aspirația pe termen lung a Ucrainei de a obține statutul de stat membru al Uniunii Europene.⁴¹

Negocierile privind un nou tratat de bază între Ucraina și Uniunea Europeană, menit să înlocuiască Acordul de Parteneriat și Cooperare aflat atunci în vigoare, au fost inițiate în martie 2007 și au continuat, cu unele întreruperi, pe parcursul anilor următori. La 11 noiembrie 2011, la Bruxelles, a avut loc cea de-a 21-a și ultima rundă de negocieri asupra Acordului de Asocieri, în cadrul căreia părțile au ajuns la un

⁴⁰ Anders Åslund, “The Maidan and Beyond: Oligarchs, Corruption, and European Integration“, *Journal of Democracy*, vol. 25, no. 3/July 2014, p. 68.

⁴¹ Legea Ucrainei din 1 iulie 2010 nr. 2411-VI privind fundamentele politicii interne și externe, https://kodeksy.com.ua/ka/o_printsipah_vnutrennej_i_vneshnej_politiki.htm.

acord asupra tuturor prevederilor documentului. Ulterior, la 19 decembrie 2011, în timpul celui de-al cincisprezecelea Summit UE-Ucraina desfășurat la Kiev, cele două părți au anunțat oficial finalizarea negocierilor, iar la 30 martie 2012, la Bruxelles, șefii delegațiilor de negociere au parafat textul Acordului de Asociere.

Revenind asupra subiectului asocierii cu Uniunea Europeană, în perioada 2007-2011 Ucraina a negociat un nou document-cadru fundamental – Acordul de Asociere, care stabilea bazele cooperării cu UE în domenii precum politica, comerțul, cultura și securitatea. Textul acordului a fost parafat în martie 2012, însă semnarea sa, programată pentru noiembrie 2013, a fost amânată la inițiativa guvernului ucrainean, invocându-se dificultățile economice interne. Această decizie a declanșat o profundă criză politică în Ucraina. Protestele de masă izbucnite la Kiev, după ce președintele de atunci, Viktor Ianukovici, a anunțat suspendarea procesului de integrare europeană au escaladat în confruntări violente, culminând în februarie 2014 cu schimbarea puterii politice, când Petro Poroșenko a preluat funcția de președinte. Noul guvern a reafirmat angajamentul față de parcursul european al țării și a demarat un amplu proces de reforme, vizând alinierea legislației naționale la standardele UE, inclusiv în domenii precum legislația electorală, administrația publică și sistemul judiciar.

În martie 2014, Ucraina și Uniunea Europeană au semnat componenta politică a Acordului de Asociere. Aceasta cuprinde preambulul, articolul 1 și secțiunile I, II și VII ale documentului. În preambul, Uniunea Europeană recunoaște aspirațiile europene ale Ucrainei și salută opțiunea sa europeană, inclusiv angajamentele asumate pentru consolidarea unei democrații durabile și a unei economii de piață. Totodată, sunt reafirmate ca principii fundamentale ale acordului democrația, respectarea drepturilor omului, libertățile fundamentale și statul de drept. Documentul subliniază, de asemenea, respectul pentru independența, suveranitatea și integritatea teritorială a Ucrainei, precum și inviolabilitatea frontierelor sale. Componenta politică vizează aprofundarea asocierii politice și a integrării economice, cooperarea în combaterea criminalității organizate, liberalizarea regimului de vize, precum și întărirea colaborării în domeniile justiției, libertății și securității, în vederea garantării statului de drept și a protecției drepturilor și libertăților fundamentale. Cu acest prilej, prim-ministrul Ucrainei a caracterizat semnarea părții politice a acordului drept un moment istoric nu doar pentru Ucraina, ci pentru întregul continent european, reiterând că obiectivul

final al țării rămâne aderarea deplină la Uniunea Europeană. Componenta politică a Acordului de Asociere a intrat în vigoare în noiembrie 2014.⁴²

La 1 ianuarie 2016 a intrat în vigoare acordul dintre Uniunea Europeană și Ucraina privind Zona de Liber Schimb Aprofundată și Cuprinzătoare (DCFTA), componentă a Acordului de Asociere UE – Ucraina semnat în iunie 2014.⁴³ Sub președinția lui Petro Poroșenko, Ucraina a înregistrat cel mai important progres în direcția integrării europene, moment în care a început să funcționeze efectiv această zonă de liber schimb cu UE. Împreună cu liberalizarea regimului de vize pentru cetățenii ucraineni, DCFTA a fost concepută pentru a stimula economia Ucrainei și, în special, pentru a diminua dependența acesteia de Federația Rusă în sectoarele strategice.

La 1 septembrie 2017, Acordul de Asociere dintre Ucraina și Uniunea Europeană a intrat pe deplin în vigoare. Documentul reglementează cooperarea într-o gamă largă de domenii sectoriale, printre care cooperarea macroeconomică, gestionarea finanțelor publice, statisticile, spațiul, știința și tehnologia, politica industrială și antreprenoriatul, societatea informațională, turismul, precum și alte arii de interes comun.

La 7 februarie 2019, la inițiativa președintelui Poroșenko, Rada Supremă a Ucrainei adoptă modificări ale Constituției, prin care se consacră în mod oficial obiectivul aderării depline a Ucrainei la Uniunea Europeană și la NATO.⁴⁴

⁴² Începând cu anul 2014, Uniunea Europeană a acordat Ucrainei asistență macrofinanciară, constând în principal în împrumuturi finanțate prin atrageri de capital ale UE de pe piețele financiare, fondurile fiind puse la dispoziția statului beneficiar în condiții similare de creditare. La sfârșitul lunii ianuarie 2022, Comisia Europeană anunța că Uniunea Europeană alocase deja peste 17 miliarde de euro Ucrainei sub formă de granturi și împrumuturi, incluzând sprijin umanitar, precum și asistență pentru dezvoltare socială și economică. Din acest total, aproximativ 5,9 miliarde de euro au reprezentat programe de asistență macrofinanciară, având ca obiectiv principal restructurarea datoriilor și sprijinirea serviciului altor obligații financiare ale Ucrainei. Alte 9,5 miliarde de euro au fost acordate sub formă de împrumuturi concesionale de către Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare și Banca Europeană de Investiții, iar 1,7 miliarde de euro au provenit din programe de cooperare bilaterală cu statele membre ale UE. Totodată, în 2022, Parlamentul European a aprobat un nou pachet de asistență macrofinanciară în valoare de 1,2 miliarde de euro, destinat în principal acoperirii datoriei externe a Ucrainei.

⁴³ EU-Ukraine Deep and Comprehensive Free Trade Area, April 15, 2021, <https://ukraine-mfa.gov.ua/en/2633-relations/torgovelnno-ekonomichne-spirovbitnitctvo-ukrayina-yes/zona-vilnoyi-torgivli-mizh-ukrayinoyu-ta-yes>.

⁴⁴ Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, and the Council Commission opinion on Ukraine's application for membership of the European Union, June 17, 2022, <https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022DC0407>.

Tot mai aproape de Europa

Invazia pe scară largă a Federației Ruse din februarie 2022 nu a încetinit parcursul european al Ucrainei, ci, dimpotrivă, l-a accelerat semnificativ. La doar cinci zile de la declanșarea războiului, pe 28 februarie, președintele Ucrainei, Volodîmîr Zelenski, a semnat cererea oficială de aderare a Ucrainei la Uniunea Europeană. Ulterior, la 22 iunie 2022, Consiliul European a acordat în mod oficial Ucrainei statutul de stat candidat la aderarea la UE. Tot în martie 2022, în condiții de război, Ucraina a reușit să se conecteze la sistemul energetic sincronizat al Europei continentale (ENTSO-E) mai devreme decât fusese planificat, deschizând perspective noi pentru dezvoltarea comună a piețelor de energie electrică și pentru sprijinirea tranziției verzi în perioada postbelică.

Liderii Uniunii Europene au decis în unanimitate acordarea statutului de stat candidat Ucrainei pentru aderarea la UE, în cadrul unui summit desfășurat la Bruxelles, același statut fiind conferit și Republicii Moldova. Hotărârea a fost adoptată în timpul reuniunii Consiliului European din 23-24 iunie, la care au participat șefii de stat și de guvern ai celor 27 de state membre ale Uniunii Europene. Tema centrală a întâlnirii a vizat consolidarea securității și stabilității UE, în acest context fiind analizată și chestiunea acordării statutului de candidat pentru Ucraina, Republica Moldova și Georgia. Etapele următoare ale procesului de aderare presupun realizarea unor reforme ample și transformări structurale în toate sectoarele, menite să creeze condițiile necesare pentru funcționarea statului în conformitate cu principiile Uniunii Europene și cu cadrul său juridic, orientat spre protejarea drepturilor cetățenilor și a mediului de afaceri.

Acest proces va contribui la apropierea nivelului de trai, a bunăstării și a protecției juridice a cetățenilor ucraineni de standardele existente în celelalte state membre ale Uniunii Europene. În acest demers, Comisia Europeană va oferi sprijin constant Ucrainei, inclusiv prin asistență tehnică, expertiză și recomandări necesare pentru implementarea reformelor.

Comisia Europeană și-a reafirmat angajamentul de a sprijini în mod constant Ucraina, prin furnizarea de orientare strategică, expertiză și asistență adaptată nevoilor procesului de integrare. Obținerea statutului de stat candidat la aderarea la Uniunea Europeană marchează debutul oficial al acestui parcurs, reprezentând recunoașterea politică și juridică, la nivelul UE, a perspectivei europene a Ucrainei. Acest moment declanșează un amplu proces de transformare internă, orientat

spre apropierea nivelului de trai, a bunăstării sociale și a garanțiilor juridice pentru cetățenii ucraineni de standardele europene. Totodată, statutul de candidat oferă Ucrainei acces la o gamă variată de instrumente financiare destinate statelor aflate în pregătire pentru aderare, incluzând granturi, investiții și asistență tehnică menite să sprijine reformele structurale necesare integrării. Pe măsură ce procesul de reformă avansează, Ucraina devine tot mai atractivă pentru investiții, iar statele membre ale UE percep capitalul investit în Ucraina ca pe o contribuție directă la consolidarea și dezvoltarea întregii Uniuni. Această dinamică este completată de intensificarea cooperării, Ucraina participând progresiv la programe și inițiative europene deschise atât statelor membre, cât și țărilor cu statut de candidat la aderare.⁴⁵

În plus, obținerea statutului de stat candidat a deschis Ucrainei perspective extinse de sprijin financiar pentru transformarea societății, a sistemului juridic și a economiei în vederea aderării la Uniunea Europeană, menținând subiectul reformelor de integrare europeană în centrul agendei politice. Ucraina dobândește astfel acces la instrumente de asistență financiară destinate țărilor aflate în pregătire pentru aderare, sub formă de granturi, investiții sau asistență tehnică. Totodată, statutul de candidat permite participarea Ucrainei la programe și inițiative ale Uniunii Europene. Din punct de vedere procedural, candidatura reprezintă prima dintre cele trei etape ale procesului de aderare la UE și constituie, pentru Ucraina, prima confirmare oficială și formală a aspirațiilor sale de integrare europeană și a perspectivei de a deveni, în viitor, stat membru al Uniunii Europene.

Etapa următoare a procesului a fost deschiderea negocierilor oficiale de aderare, care presupun preluarea legislației relevante a Uniunii Europene, pregătirea pentru aplicarea acesteia și implementarea reformelor judiciare, administrative, economice și instituționale necesare îndeplinirii criteriilor de aderare. Inițierea negocierilor are loc numai după adoptarea unei decizii unanime de către toate cele 27 de state membre ale UE, prin care se confirmă că statul candidat a îndeplinit obiectivele intermediare stabilite și este pregătit să înceapă negocierile într-un cadru procedural convenit.

Prin urmare, finalitatea logică a acestui parcurs de aproape trei decenii este aderarea deplină a Ucrainei la Uniunea Europeană, obiectiv

⁴⁵ European Council, “Ukraine“, December 21, 2023, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/ukraine>.

care a dobândit o dimensiune strategică și simbolică fără precedent după declanșarea agresiunii ruse din februarie 2022. Depunerea cererii de aderare la doar câteva zile de la începutul invaziei, avizul favorabil al Comisiei Europene din iunie 2022 și acordarea, în aceeași lună, a statutului de stat candidat de către toate statele membre au consacrat oficial și juridic perspectiva europeană a Ucrainei. Decizia liderilor UE din decembrie 2023 de a deschide negocierile de aderare, urmată de organizarea primei conferințe interguvernamentale UE – Ucraina în iunie 2024, confirmă caracterul ireversibil al acestui angajament, chiar dacă lansarea negocierilor pe capitole este în prezent întârziată de opoziția Ungariei în Consiliu. Dintr-o perspectivă europeană mai largă, integrarea Ucrainei apare ca o opțiune strategică justificată, în condițiile în care societatea ucraineană a demonstrat, inclusiv prin costuri umane extreme, atașamentul față de valorile fundamentale ale Europei și dreptul de a face parte din comunitatea europeană. Totuși, procesul de aderare rămâne condiționat de îndeplinirea unor cerințe esențiale, concretizate în șapte domenii-cheie care au stat la baza deciziei privind deschiderea negocierilor: reforma Curții Constituționale; continuarea reformei justiției, în special în ceea ce privește Consiliul Superior al Magistraturii și Comisia Superioară de Calificare a Judecătorilor; consolidarea luptei împotriva corupției; combaterea spălării banilor; implementarea reformei antioligarhice; adoptarea unei legislații moderne în domeniul mass-media; precum și finalizarea reformei cadrului legislativ referitor la protecția minorităților naționale.

Sprijinul financiar al Uniunii Europene pentru Ucraina (2022–2025)

Declanșarea agresiunii militare pe scară largă a Federației Ruse împotriva Ucrainei, la 24 februarie 2022, a generat nu doar cea mai gravă criză de securitate din Europa post-Război Rece, ci și un șoc economic, bugetar și instituțional de proporții pentru statul ucrainean, cu serioase repercusiuni și asupra climatului investițional.⁴⁶ Conform analizei recente realizate de Hedegaard, Hrytsenko și Derkach, intrările nete de

⁴⁶ Dorina Clichici, „Implicații ale conflictului militar ruso-ucrainean asupra ISD din Ucraina”, în Cristian Marius Moisoiu *et al.* (coord.), *Piața internațională. Analize de conjunctură economică și geopolitică. Prețuri și cotații: Poziția Chinei față de agresiunea rusă asupra Ucrainei*, Buletin lunar: Nr. 3/martie 2022 al Institutului de Economie Mondială al Academiei Române, pp. 20-22.

ISD s-au prăbușit în 2022 la doar 247 milioane de dolari (aproximativ 0,15% din PIB), reflectând creșterea exponențială a riscului geopolitic, distrugerile masive ale infrastructurii și incertitudinea juridică asociată războiului. Această contracție abruptă a fost determinată nu doar de ostilitățile militare directe, ci și de factori structurali precum încetinirea proceselor de privatizare, neîncrederea investitorilor în sistemul judiciar și deficiențele persistente în protecția drepturilor de proprietate.⁴⁷

Războiul a produs un șoc economic sever asupra Ucrainei, concretizat inițial printr-o contracție abruptă a PIB-ului de aproximativ 29% în cursul aceluiași an, una dintre cele mai dramatice scăderi economice înregistrate în Europa postbelică. Cu toate acestea, impactul nu a condus la colaps economic sau la disfuncționalități sistemice majore, așa cum se întâmplă frecvent în economiile aflate în război. Dimpotrivă, începând cu 2023, economia ucraineană a intrat pe o traiectorie de redresare graduală, înregistrând o creștere de 5,5% în 2023 și de aproximativ 3% în 2024, susținută de reziliența instituțiilor statului, de funcționarea eficientă a Ministerului Finanțelor și a Băncii Naționale a Ucrainei, precum și de sprijinul financiar extern masiv. Absența penuriilor, a raționalizării bunurilor și menținerea funcționării piețelor interne indică o capacitate administrativă și macroeconomică superioară așteptărilor inițiale. Totodată, războiul a accelerat reformele structurale, inclusiv în domeniul combaterii corupției, Ucraina înregistrând progrese vizibile în clasamentele internaționale de integritate, sub presiunea condiționalităților impuse de Uniunea Europeană și Fondul Monetar Internațional. Cu toate acestea, costurile economice rămân ridicate și structurale: deficitul bugetar este acoperit în proporție de peste 20% din PIB prin finanțare externă, economia este afectată de distrugerea infrastructurii energetice și de deficitul de forță de muncă, iar în 2025 Ucraina a intrat într-o fază de stagflație incipientă, caracterizată prin încetinirea creșterii și creșterea inflației. În ansamblu, impactul invaziei din 2022 asupra economiei Ucrainei poate fi definit nu doar prin pierderi și distrugeri, ci și printr-un proces accelerat de adaptare, disciplină macroeconomică și transformare instituțională, care a permis statului ucrainean să susțină simultan efortul de război și funcționarea economiei de piață.⁴⁸

⁴⁷ Michael Hedegaard, Larysa Hrytsenko & Liliia Derkach, "Foreign direct investment in Ukraine: A pathway to Sustainability", *Financial and credit activity: Problems of theory and practice*, 1(60), 2025, pp. 337-356, <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.60.2025.4638>.

⁴⁸ Anders Åslund, *Russia and Ukraine are locked in an economic war of attrition*, Atlantic Council, June 17, 2025, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/russia-and-ukraine-are-locked-in-an-economic-war-of-attrition/>.

În acest context, Uniunea Europeană a fost constrânsă să își redefinească rapid rolul în raport cu Ucraina, depășind paradigma tradițională a sprijinului condiționat și gradual specific Politicii Europene de Vecinătate și Parteneriatului Estic. Astfel, sprijinul financiar al UE a evoluat accelerat de la un instrument de stabilizare macroeconomică și asistență de urgență către un angajament strategic multianual, integrat explicit în arhitectura de securitate, reconstrucție și extindere a Uniunii.

Între februarie 2022 și decembrie 2025, Uniunea Europeană, statele sale membre și instituțiile financiare europene au mobilizat, cumulativ, între 173,5 și 178 de miliarde de euro pentru sprijinirea Ucrainei, incluzând asistență financiară și bugetară, ajutor umanitar și sprijin militar. Din această sumă, peste 90 de miliarde de euro reprezintă sprijin financiar și bugetar direct la nivelul instituțiilor UE, ceea ce plasează Uniunea Europeană în poziția de principal susținător instituțional al rezilienței statului ucrainean. Această mobilizare fără precedent reflectă o mutație conceptuală majoră: Ucraina nu mai este tratată exclusiv ca beneficiar al asistenței externe, ci ca viitor stat membru, a cărui stabilitate financiară și capacitate instituțională sunt percepute drept bunuri publice europene.⁴⁹

În primele luni ale invaziei, prioritatea absolută a Uniunii Europene a fost prevenirea colapsului financiar și administrativ al statului ucrainean. Distrugerea infrastructurii critice, scăderea drastică a veniturilor bugetare, blocarea unor rute comerciale și presiunea masivă asupra cheltuielilor publice, în special în domeniul apărării și al asistenței sociale, au creat riscul unei crize sistemice cu efecte de contagiune regională. Răspunsul UE în 2022 a fost caracterizat de rapiditate, flexibilitate și volum, elemente care au marcat o abatere semnificativă de la procedurile standard ale asistenței macrofinanciare. În cursul anului 2022, Uniunea Europeană a pus la dispoziția Ucrainei pachete succesive de asistență macrofinanciară (Macro-Financial Assistance – MFA), totalizând peste 18 miliarde de euro, sub formă de împrumuturi concesiionale și granturi. Aceste fonduri au fost utilizate în principal pentru plata salariilor din sectorul public, a pensiilor, funcționarea serviciilor de bază și menținerea capacității administrative centrale.

Această intervenție timpurie a avut o semnificație politică majoră: UE a transmis semnalul că supraviețuirea statului ucrainean este o

⁴⁹ Delegation of the European Union to the United States of America, *EU Assistance to Ukraine (in U.S. Dollars)*, 11 December 2025, https://www.eeas.europa.eu/delegations/united-states-america/eu-assistance-ukraine-us-dollars_en?s=253.

prioritate strategică europeană, iar sprijinul financiar nu este condiționat de o logică strict tehnocratică, ci de imperativul rezilienței într-un conflict existențial. Totodată, prin această implicare, Uniunea Europeană a început să substituie parțial sprijinul tradițional oferit de alte centre de putere, anticipând volatilitatea contextului transatlantic.⁵⁰

Anul 2023 a marcat trecerea de la intervenția de urgență la o abordare structurată a sprijinului financiar, axată pe predictibilitate, condiționalitate calibrată și coordonare internațională. Pe măsură ce conflictul se prelungea, devenea evident că Ucraina avea nevoie nu doar de injecții financiare punctuale, ci de un cadru multianual capabil să susțină funcționarea statului într-un război de uzură. În acest context, Uniunea Europeană a continuat acordarea de asistență macrofinanciară, iar până la sfârșitul anului 2023 valoarea cumulată a MFA acordate Ucrainei a depășit 30 de miliarde de euro. Sprijinul a fost corelat mai strâns cu reformele structurale, în special în domenii precum guvernanta financiară, combaterea corupției și consolidarea instituțiilor de control bugetar, anticipând viitoarele cerințe ale procesului de aderare.

Tot în această perioadă, UE a început să integreze sprijinul financiar pentru Ucraina într-o logică mai largă de securitate economică europeană, recunoscând interdependența dintre stabilitatea Ucrainei, funcționarea piețelor energetice și securitatea lanțurilor de aprovizionare. Conectarea accelerată a Ucrainei la sistemul energetic european (ENTSO-E) a fost însoțită de sprijin financiar dedicat pentru menținerea funcționării sectorului energetic, grav afectat de atacurile rusești. Datele pentru 2023 indică o revenire parțială a investițiilor, cu intrări nete de peste 4,8 miliarde USD (2,69% din PIB), semn că investitorii internaționali au început să se adapteze la noul context de risc și să anticipeze oportunități legate de reconstrucția postbelică, în special în sectoare precum energie, infrastructură, industrie prelucrătoare și tehnologie.⁵¹

Un moment de cotitură fundamental în arhitectura sprijinului financiar european a fost adoptarea, în 2024, a Mecanismului pentru Ucraina (*Ukraine Facility*), un instrument financiar dedicat, cu un buget de până la 50 de miliarde de euro pentru perioada 2024-2027. Crearea

⁵⁰ Consiliul Uniunii Europene, *Solidaritate UE cu Ucraina*, s.a., <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/eu-solidarity-ukraine/>.

⁵¹ Michael Hedegaard, Larysa Hrytsenko & Liliia Derkach, *op. cit.*, p. 348, <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.60.2025.4638>.

acestui mecanism reflectă o schimbare de paradigmă: sprijinul pentru Ucraina este transformat într-o politică publică europeană structurată, comparabilă, ca logică, cu instrumentele de preaderare utilizate în extinderile anterioare. *Ukraine Facility* este concepută pentru a îndeplini trei obiective principale: stabilizarea macroeconomică, sprijinirea reconstrucției și facilitarea reformelor necesare aderării la Uniunea Europeană. Până la sfârșitul anului 2025, peste 36 de miliarde de euro fuseseră deja mobilizate prin acest instrument, sub formă de granturi și împrumuturi, ceea ce demonstrează capacitatea UE de a livra resurse financiare la scară largă într-un cadru instituțional coerent. Semnificația politică a *Ukraine Facility* este profundă. Prin acest mecanism, Uniunea Europeană își asumă explicit rolul de actor central în reconstrucția Ucrainei, legând sprijinul financiar de parcursul de aderare și de implementarea *acquis*-ului comunitar. Astfel, reconstrucția postbelică nu este concepută ca un proces separat de integrarea europeană, ci ca o etapă a acesteia.⁵²

Un element inovator al sprijinului financiar european îl reprezintă participarea UE la inițiativa G7 de utilizare a profiturilor generate de activele rusești înghețate pentru sprijinirea Ucrainei. Contribuția Uniunii Europene la acest mecanism se ridică la 18,1 miliarde de euro, marcând o premieră în dreptul financiar internațional contemporan. Această decizie are o dublă semnificație. Pe de o parte, ea consolidează capacitatea financiară a Ucrainei într-un moment de incertitudine crescută privind sprijinul extern. Pe de altă parte, introduce o dimensiune normativă puternică, afirmând principiul responsabilității agresorului pentru costurile reconstrucției. Din perspectivă politică, acest mecanism întărește mesajul că războiul declanșat de Federația Rusă generează consecințe economice structurale pe termen lung.

Pe lângă sprijinul furnizat la nivelul instituțiilor europene, statele membre ale UE au acordat Ucrainei peste 16 miliarde de euro sub formă de asistență bilaterală financiară, granturi, împrumuturi și garanții. Această dimensiune bilaterală a completat instrumentele comunitare, permițând o flexibilitate sporită și adaptarea sprijinului la nevoi sectoriale specifice. Complementaritatea dintre nivelul european și cel național evidențiază caracterul policentric al sprijinului UE pentru Ucraina, dar și capacitatea Uniunii de a coordona resurse diverse într-un cadru stra-

⁵² Comisia Europeană, *Mecanismul pentru Ucraina*, s.a., https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/ukraine-facility_ro.

tegic comun. Această coordonare este esențială pentru evitarea fragmentării și pentru maximizarea impactului financiar și instituțional.

Privit în ansamblu, sprijinul financiar al Uniunii Europene pentru Ucraina între 2022 și 2025 reprezintă mult mai mult decât un răspuns la o criză umanitară sau economică. El constituie o investiție strategică în securitatea europeană, în credibilitatea politicii de extindere și în apărarea ordinii internaționale bazate pe reguli. Prin volumele mobilizate, prin instituționalizarea sprijinului și prin integrarea acestuia în logica aderării, UE a transformat relația financiară cu Ucraina într-un pilon central al europeanizării statului ucrainean. Această evoluție confirmă teza fundamentală a prezentului articol: pentru Ucraina, europeanizarea nu este doar un proiect normativ sau simbolic, ci un mecanism concret de supraviețuire statală, ancorat în solidaritatea financiară și politică a Uniunii Europene.

Necesitatea reformei în administrația publică centrală

Problematica consacrării constituționale a caracterului ireversibil și a punerii în aplicare efective a parcursului european și euro-atlantic al Ucrainei, devenită cu atât mai relevantă odată cu obținerea statutului de stat candidat la UE, presupune reformarea profundă a administrației publice, în vederea eficientizării și accelerării acestui proces. De-a lungul celor peste trei decenii de independență statală, Ucraina a moștenit și a menținut în mare măsură un sistem de guvernare ale cărui fundamente au fost construite în perioada Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene, fiind caracterizat de deficiențe structurale, precum centralizarea excesivă a autorităților statului și a administrației locale. Persistența acestor practici poate fi explicată printr-o serie de factori obiectivi, dintre care cel mai important îl constituie continuitatea resursei umane din administrația publică, formată și educată în cadrul paradigmei economiei planificate și al sistemului politic și juridic socialist.

Printre problemele structurale fundamentale care necesită o soluționare urgentă se numără, spre exemplu, eliminarea paralelismului și a suprapunerilor de competențe în materie de conducere, control și coordonare în cadrul triunghiului instituțional format din președinte, guvern și parlament. În acest sens, aparatele auxiliare ale acestor instituții (cabinete, secretariate, consilieri și asistenți) ar trebui să fie private

de atribuții publice de reprezentare a autorităților statului, rolul lor limitându-se strict la sprijinirea exercitării funcțiilor instituționale. Totodată, aceste structuri de suport ar trebui să nu mai exercite o influență decisivă asupra proceselor de luare a deciziilor privind politica de resurse umane, care trebuie să revină exclusiv conducerii efective, și nu celei formale, a instituțiilor publice.

Următorul pas constă în elaborarea unui calendar etapizat pentru monitorizarea și revizuirea legislației naționale în vigoare, cu scopul eliminării suprapunerilor și dublărilor de reglementare a acelorași raporturi juridice prin instrumente și mecanisme diferite, precum și al alinierii cadrului normativ intern la *acquis*-ul Uniunii Europene. Totodată, devine necesară consolidarea substanțială a rolului și a coordonării instituțiilor societății civile în formularea de propuneri sistemice adresate autorităților publice, în activitățile de *advocacy* și de *lobby* instituțional, precum și în implementarea acestora. În acest context, se impune instituirea unui sistem național de granturi destinat organizațiilor societății civile, care să permită implicarea lor, pe baze competitive, în elaborarea sau coelaborarea de politici publice și de propuneri legislative în domeniul administrației publice și al cadrului său normativ.⁵³

Administrația publică locală – un alt domeniu de importanță crucială pentru Ucraina

Integrarea autorităților locale autonome în arhitectura puterii publice permite statului să descentralizeze o parte semnificativă a problemelor administrative, transferându-le la nivel local și, implicit, deplasând și nemulțumirile cetățenilor către acest palier. Totodată, nivelul local constituie spațiul în care se formează ambițiile politice ale liderilor și unde începe implicarea lor activă în viața politică, fiind nivelul cel mai apropiat de populație. Participarea directă a cetățenilor la soluționarea problemelor comunității și acumularea de experiență politică la nivel local contribuie, de asemenea, la creșterea loialității acestora față de autorități și față de sistemul politic în ansamblu. Autogovernarea locală are o natură dublă și îndeplinește o misiune duală în societate: pe de o parte, reprezintă instituția de guvernare cea mai apropiată de cetățean, iar pe de altă parte, constituie o formă de autoorganizare

⁵³ Public Administration Reform, s.a., <https://www.kmu.gov.ua/en/reformi/efektivne-vryaduvannya/reformaderzhavnogo-upravlinnya>.

civică, situând administrația locală la intersecția dintre structurile statului și cele ale societății civile. În acest sens, unitățile de autogovernare locală evoluează de la simple entități care execută sarcini delegate de stat pentru furnizarea unor servicii publice, la actori care organizează și coordonează sisteme de management local, capabile să rezolve problemele comunității prin intermediul structurilor publice și participative.⁵⁴

Guvernele au un rol esențial în procesul de reconstrucție postbelică a Ucrainei, cu atât mai mult în contextul integrării europene. Administrația publică locală capătă o importanță strategică deosebită în acest cadru, fiind direct legată atât de perspectiva extinderii Uniunii Europene, cât și de eforturile de redresare după război. Procesul de reconstrucție se sprijină în mod fundamental pe reforma descentralizării și pe capacitatea instituțională a autorităților locale. Provocările cu care se confruntă acestea impun dezvoltarea unui sistem eficient de guvernanta pe mai multe niveluri, precum și îmbunătățirea calității deciziilor privind reconstrucția și revitalizarea comunităților locale. În acest context, Asociația Orașelor din Ucraina joacă un rol important ca structură reprezentativă a autorităților locale, facilitând coordonarea, dialogul instituțional și promovarea intereselor administrațiilor locale în procesul de reconstrucție și integrare europeană.⁵⁵

Un alt element esențial îl constituie consolidarea administrațiilor publice locale prin dezvoltarea de relații funcționale și cooperare în cadrul diverselor inițiative și programe europene. Construirea de parteneriate între municipalitățile din Ucraina și cele din statele europene este necesară, întrucât fiecare oraș și fiecare comunitate locală ucraineană are specificități proprii, iar procesele de redresare și reconstrucție trebuie adaptate nevoilor lor concrete.⁵⁶ În același timp, se impune clarificarea și echilibrarea repartizării competențelor între autoritățile locale și cele centrale, precum și implicarea sistematică a comunităților și a structurilor lor asociative în elaborarea politicilor de reconstrucție. De asemenea, devine crucială definirea unei politici coerente de planificare urbană și asigurarea unei distribuiri proporționale și transparente a resurselor financiare, în concordanță cu prioritățile de dezvoltare locală.

⁵⁴ Oleksandr Batanov, "Municipal reform in Ukraine from the standpoint of the doctrine of modern municipalism", *Journal of Kyiv University of Law*, vol. 2/2013, pp. 90-92.

⁵⁵ "Novini | Association of Ukrainian Cities", s.a. <https://auc.org.ua/en>.

⁵⁶ *Idem*.

Ucraina în Parteneriatul Estic: performanță comparativă și europenizare sub constrângere existențială

Parteneriatul Estic (PaE), lansat în 2009 ca dimensiune estică a Politicii Europene de Vecinătate, a fost gândit inițial ca un cadru de cooperare diferențiată, orientat spre stabilitate, convergență normativă și integrare economică graduală, fără a include o perspectivă explicită de aderare. Cu toate acestea, evoluțiile geopolitice din ultimul deceniu, accelerate dramatic de agresiunea pe scară largă a Federației Ruse împotriva Ucrainei în februarie 2022, au modificat radical atât funcția, cât și logica PaE. Eastern Partnership Index 2025 surprinde această mutație structurală, evidențiind o fragmentare profundă a regiunii și emergența Ucrainei ca actor central al unei noi faze a relației dintre Uniunea Europeană și vecinătatea sa estică.⁵⁷

Din perspectivă comparativă, Ucraina se situează în grupul statelor cu cel mai ridicat nivel de apropiere de UE, obținând un scor agregat de aproximativ 0,67, imediat după Republica Moldova (0,73) și înaintea Armeniei (0,64) și Georgiei (0,63).⁵⁸ Această poziționare este remarcabilă nu doar prin prisma valorii numerice, ci mai ales în contextul în care evaluarea acoperă o perioadă caracterizată de război total, lege marțială și presiune extremă asupra capacității instituționale a statului. Indexul subliniază explicit caracterul excepțional al cazului ucrainean, fiind singurul stat din PaE evaluat în condiții de conflict existențial, fapt care ridică probleme metodologice de comparabilitate, dar care, în același timp, scoate în evidență un nivel ridicat de reziliență politică și societală.

În domeniul democrației, statului de drept și bunei guvernări, Ucraina obține un scor de aproximativ 0,72, situându-se peste Armenia (0,70), Georgia (0,56), Azerbaidjan (0,31) și Belarus (0,20), fiind depășită doar de Republica Moldova (0,79). Este esențial de subliniat că această performanță nu este rezultatul competiției electorale, suspendate constituțional în condiții de război, ci al menținerii unor mecanisme funcționale de responsabilitate publică, al cooperării constante

⁵⁷ Eastern Partnership Civil Society Forum (2025), *Eastern Partnership Index 2025. Charting Performance in the Eastern Partnership: Democracy and Good Governance, Policy Convergence and Sustainable Development Eastern Partnership Index*, Eastern Partnership Civil Society Forum, Brussels, 2025, pp. 180-183.

⁵⁸ *Idem*, pp. 14-15.

cu societatea civilă și al continuării reformelor instituționale-cheie. Din punct de vedere teoretic, acest fapt contrazice ipoteza realistă clasică potrivit căreia securitatea militară erodează inevitabil guvernanța democratică. Cazul Ucrainei sugerează, dimpotrivă, că amenințarea externă poate funcționa ca factor de consolidare a consensului normativ intern și de accelerare a reformelor structurale.⁵⁹

Comparativ, declinul Georgiei este unul dintre cele mai relevante semnale de alarmă identificate de Index. Scăderea scorurilor în domeniul statului de drept, al pluralismului mediatic și al independenței instituționale plasează Georgia într-o zonă de ambiguitate strategică, cu tendințe de regres democratic. Azerbaidjanul și Belarusul, în schimb, sunt evaluate drept regimuri autoritare consolidate, caracterizate prin represiune sistematică, control mediatic și absența oricărei perspective reale de convergență democratică cu UE. Această divergență accentuată confirmă că Parteneriatul Estic nu mai funcționează ca un spațiu omogen de transformare, ci ca un cadru de diferențiere politică profundă.

Un domeniu în care Ucraina se distinge în mod particular este cel al libertății mass-media și al spațiului civic. Cu un scor de aproximativ 0,77, Ucraina depășește semnificativ Armenia (0,51), Georgia (0,44), Belarus (0,19) și Azerbaidjan (0,16). În pofida restricțiilor impuse de starea de război și a amenințărilor constante generate de operațiunile informaționale rusești, pluralismul mediatic și rolul de watchdog al organizațiilor civice rămân funcționale. Din perspectivă normativă, acest element este deosebit de relevant, deoarece arată că securizarea statului nu a fost utilizată ca pretext pentru anihilarea spațiului civic, așa cum se întâmplă în regimurile autoritare din regiune. Din acest motiv, Ucraina poate fi conceptualizată drept un „actor normativ emergent“, capabil să apere valori democratice în condiții extreme.

Combaterea corupției reprezintă un alt domeniu esențial pentru evaluarea convergenței europene. Ucraina obține un scor de aproximativ 0,65, situându-se sub Republica Moldova (0,79) și Armenia (0,83), dar peste Georgia (0,59), Azerbaidjan (0,47) și Belarus (0,38). Indexul subliniază că progresele Ucrainei sunt în principal instituționale, nu simbolice, reflectând funcționarea agențiilor anticorupție, expunerea publică a cazurilor de corupție la nivel înalt și presiunea constantă exercitată de condiționalitățile europene și internaționale.

⁵⁹ *Idem*, pp. 33-48.

Din perspectivă instituționalist-liberală, cazul ucrainean confirmă eficiența condiționalității externe atunci când aceasta este dublată de cerere internă de reformă și de mobilizare civică.

Capacitatea administrativă rămâne însă un punct vulnerabil. Cu un scor de aproximativ 0,59, Ucraina se situează sub Republica Moldova (0,78) și Georgia (0,71), reflectând impactul sever al războiului asupra funcționării administrației publice. Totuși, chiar și în aceste condiții, Ucraina depășește Azerbaidjanul și Belarusul, iar reformele de descentralizare și digitalizare oferă premise solide pentru consolidare post-conflict. Din perspectiva procesului de aderare, acest domeniu va deveni critic în faza negocierilor pe capitole, unde accentul se va muta de la adoptarea formală a legislației la capacitatea efectivă de implementare.⁶⁰

În ceea ce privește convergența cu politicile UE, Ucraina obține un scor de aproximativ 0,64, comparabil cu Armenia și ușor sub Republica Moldova (0,70). Domeniile cu performanță ridicată includ economia de piață (0,78), libertatea, securitatea și justiția (0,89), precum și integrarea energetică. Conectarea la sistemul ENTSO-E, realizată în condiții de război, reprezintă un exemplu fără precedent de integrare sectorială accelerată. Din perspectivă geopolitică, acest fapt transformă Ucraina dintr-un simplu beneficiar al politicilor de extindere într-un contributor direct la securitatea și reziliența Uniunii Europene, în special în domeniul energetic și al infrastructurii critice.⁶¹

Dimensiunea dezvoltării durabile și a rezilienței societale completează tabloul general. Cu un scor de aproximativ 0,66, Ucraina se situează în proximitatea Republicii Moldova (0,71) și peste Georgia (0,63). Indexul evidențiază capacitatea societății ucrainene de a menține coeziunea socială, solidaritatea comunitară și angajamentul față de tranziția verde, chiar și în condiții de criză profundă. Comparativ, în statele autoritare din regiune, politicile de sustenabilitate apar mai degrabă ca instrumente discursive, decuplate de participarea civică și de responsabilitatea democratică.⁶²

Analiza sintetică a datelor și evaluărilor din Eastern Partnership Index 2025 confirmă faptul că Ucraina reprezintă un caz excepțional în cadrul Parteneriatului Estic: un stat aflat sub presiune existențială, care reușește simultan să reziste militar, să mențină coeziunea societală

⁶⁰ *Idem*, pp. 85-89.

⁶¹ *Idem*, pp. 93-101.

⁶² *Idem*, pp. 127-139.

și să avanseze pe calea integrării europene. Intensificarea agresiunii rusești în 2024, pierderile teritoriale temporare, utilizarea de armament balistic avansat și implicarea unor actori externi precum Coreea de Nord au generat costuri umane, economice și instituționale extreme. Totuși, aceste presiuni nu au condus la colaps politic sau social, ci au consolidat un model de reziliență națională bazat pe mobilizarea întregii societăți, pe legitimitatea democratică a conducerii politice și pe ancorarea strategică în Uniunea Europeană.

În pofida distrugerilor masive ale infrastructurii energetice, pierderii unei capacități semnificative de producție și noilor valuri de migrație internă și externă, statul ucrainean a reușit să evite dezintegrarea socială și instituțională. Atacurile menite să submineze stabilitatea internă și coeziunea socială nu și-au atins obiectivul, iar sprijinul public pentru președintele Volodîmîr Zelenski și pentru parcursul european al Ucrainei rămâne remarcabil de ridicat. Nivelul de susținere populară pentru aderarea la UE, care depășește 80%, indică nu doar o orientare geopolitică, ci o opțiune identitară profund internalizată, consolidată de experiențele directe ale cetățenilor ucraineni în statele membre ale Uniunii și de sprijinul consistent oferit de Bruxelles în contextul războiului.

În plan instituțional și politic, Ucraina a înregistrat progrese semnificative în procesul de integrare europeană, în pofida constrângerilor impuse de legea marțială. Deschiderea negocierilor de aderare în 2024 marchează o etapă istorică, iar datele Indexului arată că Ucraina continuă să îndeplinească condiționalitățile europene într-o manieră relativ coerentă, inclusiv în domenii sensibile precum statul de drept, guvernanta democratică și convergența cu politicile UE. În același timp, evaluarea evidențiază clar faptul că cele mai dificile provocări sunt concentrate în clusterul fundamental al negocierilor de aderare, acolo unde reformele sistemice în justiție, administrație publică, funcționarea instituțiilor democratice și controlul financiar sunt indispensabile pentru credibilitatea procesului de extindere.

Și Raportul Comisiei Europene privind Ucraina pentru anul 2025 evidențiază progrese semnificative și susținute în procesul de integrare europeană. Un moment-cheie îl reprezintă finalizarea etapelor de screening bilateral în septembrie 2025 și adoptarea, în mai 2025, a unor foi de parcurs esențiale în domeniul statului de drept, al reformei administrației publice și al funcționării instituțiilor democratice. Aceste

evoluții confirmă capacitatea instituțională a Ucrainei de a gestiona un proces complex de armonizare legislativă cu *acquis*-ul comunitar, chiar sub regim de lege marțială, și transmit un semnal politic clar privind ireversibilitatea parcursului european al statului ucrainean.⁶³

Din perspectiva „fundamentelor” procesului de aderare (Clusterul 1), raportul notează progrese diferențiate, dar relevante, în domenii-cheie precum funcționarea instituțiilor democratice, reforma administrației publice și statul de drept. Deși organizarea alegerilor rămâne suspendată pe durata legii marțiale, cadrul normativ este considerat, în ansamblu, favorabil reluării proceselor electorale după încheierea ostilităților, iar o parte importantă din recomandările OSCE/ODIHR au fost deja implementate. În același timp, reforma administrației publice a avansat în special în domeniul digitalizării, al furnizării de servicii publice și al planificării bugetare multianuale, consolidând capacitatea statului de a implementa politici publice compatibile cu standardele UE. Cu toate acestea, Comisia subliniază persistența unor vulnerabilități serioase, mai ales în zona justiției și a luptei anticorupție, unde riscurile de politizare și presiunile asupra instituțiilor independente pot afecta credibilitatea reformelor.⁶⁴

În plan economic și sectorial, raportul arată că Ucraina a făcut progrese consistente în apropierea de piața internă a Uniunii Europene și în îndeplinirea criteriilor economice de aderare. Economia ucraineană continuă să dea dovadă de reziliență, susținută de politici macroeconomice prudente, sprijin financiar extern substanțial și adaptabilitatea sectorului privat. Au fost înregistrate evoluții pozitive în domenii precum energia, digitalizarea, transporturile, mediul și cercetarea, inclusiv prin alinierea treptată la politicile UE privind tranziția verde și integrarea în rețelele transeuropene. Totodată, raportul subliniază că integrarea europeană a Ucrainei nu este doar un proces tehnic, ci unul profund transformator, care redefineste guvernanta, relația stat-societate și poziționarea strategică a țării în arhitectura de securitate europeană, consolidând astfel argumentul politic și normativ pentru continuarea și accelerarea negocierilor de aderare.⁶⁵

⁶³ European Commission, „COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT. Ukraine 2025 Report”, Brussels, 4.11.2025, SWD(2025) 759 final, p. 3, https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/17115494-8122-4d10-8a06-2cf275ecce7_en?filename=ukraine-report-2025.pdf.

⁶⁴ *Idem*, pp. 3-11.

⁶⁵ *Idem*, pp. 70-78.

Dimensiunea de securitate conferă însă integrării Ucrainei o semnificație care depășește logica tradițională a extinderii. Cooperarea UE-Ucraina s-a transformat într-un pilon al securității europene, într-un context marcat de incertitudini transatlantice, de revenirea dezbatărilor privind autonomia strategică europeană și de eforturile Uniunii de a-și consolida capacitățile de apărare. Ucraina este evaluată ca având un nivel bun de pregătire în cadrul Capitolului 31 (politica externă, de securitate și apărare), demonstrând o cooperare intensificată cu UE și statele membre, inclusiv prin implementarea angajamentelor comune de securitate semnate în 2024. De asemenea, Ucraina a atins un grad foarte ridicat de aliniere la declarațiile și deciziile UE privind sancțiunile și măsurile restrictive, consolidându-și rolul de partener strategic în arhitectura de securitate europeană. Aderarea deplină la Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale reprezintă un pas semnificativ în direcția consolidării statului de drept și a responsabilității internaționale pentru crimele de război. Totodată, raportul subliniază că reformele din sectorul securității interne – inclusiv combaterea criminalității organizate, managementul frontierelor și controlul armelor – au înregistrat progrese, dar rămân afectate de deficiențe structurale privind coordonarea interinstituțională și integritatea, ceea ce impune continuarea reformelor în paralel cu efortul militar. Sprijinul financiar, umanitar și militar fără precedent acordat Ucrainei, inclusiv prin mecanisme precum *Ukraine Facility*, reflectă recunoașterea faptului că reziliența Ucrainei este direct legată de stabilitatea și securitatea Uniunii Europene în ansamblu.⁶⁶

Totuși, pe termen mediu și lung, cea mai importantă provocare non-militară pentru statul ucrainean rămâne menținerea calității democrației și pregătirea primelor alegeri postbelice. Modul în care statul ucrainean va gestiona reforma electorală, garantarea drepturilor politice ale militarilor, ale persoanelor strămutate intern și ale diasporei, precum și refacerea infrastructurii electorale va constitui un test decisiv atât pentru consolidarea democratică internă, cât și pentru credibilitatea candidaturii la UE. Amânarea reformelor electorale din rațiuni obiective legate de război este explicabilă, dar nu poate deveni o soluție permanentă, întrucât democrația funcțională reprezintă una dintre condițiile-cheie ale aderării.

⁶⁶ *Idem*, pp. 3-9; 99-100.

În ansamblu, concluzia fundamentală desprinsă din Eastern Partnership Index 2025 este că Ucraina nu mai poate fi tratată ca un simplu „stat partener“ în vecinătatea estică a UE. Ea este deja un stat candidat aflat într-un proces accelerat de transformare, care combină apărarea militară a suveranității cu o reconstrucție instituțională orientată spre standardele europene. Succesul sau eșecul acestui parcurs va avea implicații structurale nu doar pentru viitorul Ucrainei, ci și pentru credibilitatea politicii de extindere a Uniunii Europene, pentru arhitectura de securitate a continentului și pentru capacitatea Europei de a-și apăra valorile fundamentale într-un mediu geopolitic profund instabil.

Și în general sprijinul populației ucrainene pentru aderarea la Uniunea Europeană este larg răspândit și a cunoscut o creștere accelerată odată cu declanșarea invaziei rusești pe scară largă în 2022. Datele furnizate de diferite institute sociologice indică o creștere spectaculoasă a susținerii pentru integrarea europeană, de la aproximativ 68% înainte de 24 februarie 2022 la 86% în primele zile ale agresiunii. Această tendință ascendentă s-a menținut pe parcursul lunii martie, atingând un nivel record de circa 91% la sfârșitul lunii martie 2022, cel mai ridicat procent înregistrat de-a lungul tuturor anilor de cercetare. În același timp, o majoritate semnificativă a respondenților (56%) consideră că Ucraina ar putea deveni stat membru al Uniunii Europene într-un interval de unu până la doi ani, în timp ce alți 23% anticipează realizarea acestui obiectiv într-un orizont de aproximativ cinci ani.⁶⁷

La nivel european se înregistrează o atitudine favorabilă față de aderarea Ucrainei la Uniunea Europeană: față de media UE (66%), nivelurile cele mai ridicate de sprijin au fost constatate în Portugalia (87%), Estonia (83%), Lituania (82%), Polonia (81%), Irlanda (79%), Finlanda (77%) Suedia (73%), România (70%); urmate de state-cheie unde se constată majorități favorabile semnificative: Italia (70%), Germania (60%); în contrast cu Ungaria, care se remarcă prin nivelul de sprijin cel mai scăzut (48%)⁶⁸.

În concluzie, studiul a evidențiat că „supraviețuirea prin europeanizare“ nu este, în cazul Ucrainei, o figură de stil, ci o strategie de stat și un proces societal profund, accelerat de presiunea existențială a

⁶⁷ Reuters, “Record number of Ukrainians support joining EU, backing for NATO membership falls – poll”, April 5, 2022, <https://www.reuters.com/world/europe/record-number-ukrainians-support-joining-eu-backing-nato-membership-falls-poll-2022-04-05/>.

⁶⁸ Eurobarometer, “EU’s Response to the War in Ukraine,” s.a., <https://web.archive.org/web/20220525173648/https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2772>.

agresiunii rusești și ancorat în opțiunea identitară proeuropeană a unei majorități covârșitoare. Traseul istoric – de la ambivalența postsovietică și competiția oligarhică, la revoluțiile civice ale demnității și la consolidarea constituțională a direcției euro-atlantice – arată că europenizarea a funcționat simultan ca orizont normativ, instrument de modernizare instituțională și garanție geopolitică. Datele privind sprijinul public intern și extern, alături de evaluările comparative din cadrul Parteneriatului Estic, susțin ideea că Ucraina a devenit un caz-limită al integrării europene: un stat candidat care implementează condiționalități în condiții de război, în timp ce apără, *de facto*, arhitectura de securitate europeană. În același timp, persistența vulnerabilităților structurale – în special în domeniile din „clusterul fundamental” (justiție, administrație publică, anticorupție, funcționarea instituțiilor democratice și pregătirea alegerilor postbelice) – indică faptul că aderarea nu poate fi redusă la o recompensă morală pentru reziliență, ci rămâne dependentă de capacitatea statului de a transforma această reziliență în instituții durabile și practici democratice consolidabile. Prin urmare, integrarea Ucrainei în UE se profilează ca un proiect cu semnificație sistemică: test pentru credibilitatea extinderii, pentru puterea transformatoare a normelor europene și pentru însăși definiția Europei ca spațiu politic al libertății, securității și statului de drept.

BIBLIOGRAFIE

- Åslund, A., “The Maidan and Beyond: Oligarchs, Corruption, and European Integration”, în *Journal of Democracy*, vol. 25, no. 3/July 2014, p. 68.
- Åslund, A., *Russia and Ukraine are locked in an economic war of attrition*, Atlantic Council, June 17, 2025, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/russia-and-ukraine-are-locked-in-an-economic-war-of-attrition/>.
- Batanov, O., “Municipal reform in Ukraine from the standpoint of the doctrine of modern municipalism”, în *Journal of Kyiv University of Law*, vol. 2/2013, pp. 90-92.
- Boubaker, S. *et al.*, “Heterogeneous impacts of wars on global equity markets: Evidence from the invasion of Ukraine”, în *Finance Research Letters*, vol. 48, 2022, p. 102934, <https://doi.org/10.1016/j.frl.2022.102934>.
- Brzezinski, Z., *Marea Tablă de Șah*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1997.
- Comisia Europeană, *Mecanismul pentru Ucraina*, s.a., https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/ukraine-facility_ro.
- Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, and the Council Commission opinion on Ukraine's application for membership of the European Union*, June 17, 2022, <https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022DC0407>.

- Consiliul Uniunii Europene, *Declarația comună a reuniunii la nivel înalt de la Praga privind Parteneriatul Estic* – Praga, 7 mai 2009, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8435-2009-INIT/ro/pdf>.
- Consiliul Uniunii Europene, *Solidaritate UE cu Ucraina*, s.a., <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/eu-solidarity-ukraine/>.
- Cordis.Europa.Eu, “EU/Ukraine Partnership and Cooperation Agreement,” CORDIS | European Commission, June 21, 1994, <https://cordis.europa.eu/article/id/2672-euukraine-partnership-and-cooperation-agreement>.
- D’Anieri, P. J. and Taras Kuzio (eds.), *Aspects of the Orange Revolution I: Democratization and Elections in Post Communist Ukraine*, Verlag/Ibidem Press, Stuttgart, 2014.
- DeBardeleben, J. et al., “Backdrop to the Ukraine Crisis: The Revival of Normative Politics in Russia’s Relations with the EU?”, 2015, pp. 161-185, https://doi.org/10.1007/978-1-137-52367-9_8.
- Delegation of the European Union to the United States of America, *EU Assistance to Ukraine (in U.S. Dollars)*, 11 December 2025, https://www.eeas.europa.eu/delegations/united-states-america/eu-assistance-ukraine-us-dollars_en?s=253.
- Demkowicz, A. et al., “CSDP-UKRAINE RELATIONS IN THE FACE OF THE CONFLICT THE EXPERIENCE AND PERSPECTIVES” in *Visnyk of the Lviv University Series International Relations*, no. 45, 2018, <https://doi.org/10.30970/vir.2018.45.0.9452>.
- Dungaciu, D. (coord.), *Enciclopedia relațiilor internaționale*, vol. I, RAO Distribuție, București, 2017.
- Dungaciu, D. (coord.), *Enciclopedia relațiilor internaționale*, vol. II, RAO Distribuție, București, 2017.
- Eastern Partnership Civil Society Forum, *Eastern Partnership Index 2025. Charting Performance in the Eastern Partnership: Democracy and Good Governance, Policy Convergence and Sustainable Development Eastern Partnership Index*, Eastern Partnership Civil Society Forum, Brussels, 2025, pp. 180-183.
- Eurobarometer, “EU’s Response to the War in Ukraine”, s.a., <https://web.archive.org/web/20220525173648/https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2772>.
- European Commission, „COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT. Ukraine 2025 Report“, Brussels, 4.11.2025, SWD(2025) 759 final, p. 3, https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/17115494-8122-4d10-8a06-2cf275ecde7_en?filename=ukraine-report-2025.pdf.
- European Council, “Ukraine,” December 21, 2023, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/ukraine>.
- EU-Ukraine Deep and Comprehensive Free Trade Area, April 15, 2021, <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/en/2633-relations/torgoveln-ekonomichne-spivrobitnictvo-ukrayina-yes/zona-vilnoyi-torgivli-mizh-ukrayinoyu-ta-yes>.
- Freedman, L., *Ukraine and the art of strategy*, Oxford University Press, New York, NY, 2019.
- Freire, M. et al., “União Europeia como Ator Internacional: Paz e Segurança nas Narrativas e Práticas”, 2022, <https://doi.org/10.14195/978-989-26-2316-0>.
- Hedegaard, M. et al., “Foreign direct investment in Ukraine: A pathway to Sustainability” in *Financial and credit activity: Problems of theory and practice*, 1(60), 2025, pp. 337-356, <https://doi.org/10.55643/fcaptop.1.60.2025.4638>.

- Hrushetskyi, A., *Attitude of Ukrainians towards Russia and Russians*, Kyiv International Institute of Sociology, 2024, <https://kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=1446>.
- Hrushetskyi, A., *Attitude Towards Ukraine's Restoration of Nuclear Weapons*, Kyiv International Institute of Sociology, 2024, <https://www.kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=1461&page=3>.
- International Monetary Fund, *GDP, current prices. Purchasing power parity; billions of international dollars*, https://www.imf.org/external/datamapper/PPPGDP@WEO/OEMDC/ADVEC/WEO_WORLD/UKR.
- Jervis, R., "Cooperation Under the Security Dilemma" in *World Politics*, vol. 30, no. 2 (Jan., 1978), pp. 167-214.
- Joshua, T. et al., "Enough! Electoral Fraud, Collective Action Problems, and Post-Communist Colored Revolutions" in *Perspectives on Politics*, vol. 5, no. 03, 2007, p. 535, <https://doi.org/10.1017/s1537592707071538>.
- Kahn, S., *Geopolitica Uniunii Europene*, trad. Gabriela Șiclovă, Cartier, Chișinău, 2008.
- Langbein, J. et al., "European Union Governance towards the Eastern Neighbourhood: Transcending or Redrawing Europe's East-West Divide?" in *JCMS Journal of Common Market Studies*, vol. 52, no. 1, 2013, pp. 157-174, <https://doi.org/10.1111/jcms.12083>.
- Legea Ucrainei din 1 iulie 2010, nr. 2411-VI privind fundamentele politicii interne și externe, https://kodeksy.com.ua/ka/o_printsipah_vnutrennej_i_vneshnej_politiki.htm.
- Lijphart, A., *Modele ale democrației. Forme de guvernare și funcționare în treizeci și șase de țări*, trad. Cătălin Constantinescu, Polirom, Iași, 2006.
- Makarychev, A. et al., "Conflictual Rebordering: The Russia Policies of Finland and Estonia" in *Central European Journal of International and Security Studies*, vol. 17, no. 2, 2023, pp. 44-79, <https://doi.org/10.51870/ojfq7520>.
- Mearsheimer, J. J., "Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault. The Liberal Delusions That Provoked Putin", *Foreign Affairs*, September/October 2014, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-08-18/why-ukraine-crisis-west-s-fault>.
- Moisoiu, C. et al., (coord.), *Piața internațională. Analize de conjunctură economică și geopolitică. Prețuri și cotații: Poziția Chinei față de agresiunea rusă asupra Ucrainei*, Buletin lunar: Nr. 3/martie 2022 al Institutului de Economie Mondială al Academiei Române, pp. 20-22.
- Moșneaga, V. et al., (coord.), *Cooperare regională și integrare europeană în Sud-Estul Europei: studii de caz*, USM, Chișinău, 2006.
- New Europe Center, *Foreign Policy and Security: Opinion of Ukrainian Society-2025*, 2025, p. 9, https://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2025/12/Annual-Opinion-Poll-Results_2025_eng_print.pdf.
- "Novini [Association of Ukrainian Cities]", s.a., <https://auc.org.ua/en>.
- Orenstein, M. et al., "Trojan Horses in EU Foreign Policy" in *JCMS Journal of Common Market Studies*, vol. 55, no. 1, 2016, pp. 87-102, <https://doi.org/10.1111/jcms.12441>.
- Plokhly, S., *Porțile Europei: O istorie a Ucrainei*, trad. Smaranda Câmpăneanu, Editura Trei, București, 2018.
- Portalul oficial al Parlamentului Ucrainei (Rada Supremă a Ucrainei), „Rezoluție privind principalele direcții ale politicii externe a Ucrainei“, 18 martie 1993, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3076-12#Text>.

- Public Administration Reform, s.a. <https://www.kmu.gov.ua/en/reformi/efektivne-vryaduvannya/reformaderzhavnogo-upravlinnya>.
- Reuters, "Record number of Ukrainians support joining EU, backing for NATO membership falls – poll", April 5, 2022, <https://www.reuters.com/world/europe/record-number-ukrainians-support-joining-eu-backing-nato-membership-falls-poll-2022-04-05/>.
- Riabchuk, M., "Fuzzy Borderlands: Ukrainian Identity at the Crossroad of East and West" in *Przegląd Polityczny*, vol. 59/2003, p. 132.
- Speech made to the Parliamentary Assembly of the Council of Europe by Leonid Kuchma – President of Ukraine*, Tuesday, April 23, 1996, <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/Speeches/Speech-XML2HTMLN.asp?SpeechID=129>.
- Stoica, A. F., și Cristian Leonard Dorca, *Federația Rusă, lumea multipolară și criza din Ucraina*, Editura Militară, București, 2019.
- Taras, K. *et al.*, "Ukrainian Orange Revolution: The Opposition Road to Success" in *Journal of Democracy*, vol. 16, no. 2, 2005, pp. 117-130, <https://doi.org/10.1353/jod.2005.0028>.
- Tescione, S. *et al.*, "'Orange' and 'Colored' Revolutions in Former Soviet Union", 2013, <https://doi.org/10.1002/9780470674871.wbespm357>.
- Tilford, S., "Poland and Ukraine: A Tale of Two Economies", *CER Bulletin* 95 (April/May 2014), pp. 2-3.
- Walter, L. *et al.*, "High levels of support for European Union accession in Ukraine during the war in 2022. An analysis based on the ReUP study", 2022, <https://doi.org/10.31235/osf.io/zqn9j>.
- Zhuk, O. *et al.*, "Tax Policy Formation in the Context of European Integration Processes" in *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*, vol. 10, no. 2, 2023, pp. 69-76, <https://doi.org/10.15330/jpnu.10.2>.